

Tartu Ülikool

Maailma keelte ja kultuuride instituut

Grete Maria Vaarmann

ÜHINENUD RAHVASTE ORGANISATSIOONI ARENGUPROGRAMMI
2022. AASTA ERIRAPORTI „NEW THREATS TO HUMAN SECURITY IN
THE ANTHROPOCENE. DEMANDING GREATER SOLIDARITY“
VALITUD PEATÜKKIDE TÕLGE JA TÕLKE ANALÜÜS

Magistritöö

Juhendaja: Piret Rääbus

Tartu

2023

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Sihttekst	5
2. Teoreetiline raamistik	32
2.1 Lähtetekst	32
2.2 Tõlketeoreetiline alus	33
2.3 Tõlkemeetod	35
3. Tõlke analüüs.....	38
3.1 Tõlkeprotsess	38
3.2 Terminoloogiaga seotud probleemid	39
3.3 Stiiliprobleemid	48
3.4 Asutuste nimede tõlkimine	50
3.5 Analüüsi järeldused	52
Kokkuvõte	55
Kasutatud kirjandus	56
Summary.....	62

Sissejuhatus

Käesolevas magistritöös on tõlgitud ÜRO Arenguprogrammi 2022. aasta eriraporti „New threats to human security in the Anthropocene. Demanding greater solidarity“ („Uued ohud inimeste turvalisusele antropotseeni ajastul. Nõudes suuremat solidaarsust“) kaks peatükki ning analüüsitud tõlkeprotsessi käigus tekkinud probleeme, mis on eelkõige seotud terminoloogiaga. Tõlkimiseks valitud peatükkides käsitletakse inimturvalisuse ohte nii digitaalses kui päriselu kontekstis. Kuna inimturvalisus ja seda puudutavad teemad on viimastel aastatel eriti aktuaalseks muutunud, peaks sellekohast informatsiooni ka eesti keelde tõlgitud olema, et kohalikul lugejaskonnal oleks päevakajaline teave emakeeles kättesaadav. ÜRO Arenguprogrammi 2022. aasta eriraporti valitud peatükkide tõlge võiks olla kättesaadav just seetõttu, et see pakub teavet inimturvalisuse kohta uuest vaatenurgast, kus inimene ei ole enam abitu kannataja, vaid keegi, kes saab ise oma tulevikku ja turvalisust kujundada.

Põhiliseks uurimisprobleemiks pean eelkõige seda, et eestikeelsest kirjandusest ei leia väga palju informatsiooni ega tekste inimturvalisuse kohta ei digitaalses ega reaalse elu võtmes. Samuti ei ole ÜRO Arenguprogrammi raporteid või nende peatükke varem eesti keelde täielikult tõlgitud, kuigi neis sisalduvast informatiivsest teabest saaksid võimalikud lugejad palju kasu. See võib aidata inimestel saada teadlikumaks erinevatest (digi)ohutudest ja vähendada tänapäeval laialt levinud (interneti)pettuste ohvriks langemist. Samuti aitab magistritöö juhtida tähelepanu murekohtadele, mis esinevad (küber)turvalisusega seotud sõnavara tõlkimisel.

Teksti sihtlugejaks võib pidada laiemat üldsust ning seda tuleb teksti tõlkimisel ka meeles pidada, et sihttekst oleks võimalikult üheselt mõistetav ja arusaadav. Magistritöö peamiseks eesmärgiks ongi tõlkida kõnealuse raporti peatükid võimalikult selgelt, et lugejal oleks sihtteksti mugav ja ladus lugeda. Samuti on eesmärgiks tutvustada lugejatele praeguse aja suurimaid ohte inimturvalisusele, kus oli suur roll ka 2019. aasta lõpus alguse saanud Covid-19 viirusel.

Töö eesmärgi täitmiseks olen seadnud järgmised uurimisküsimused, millele loodan töö käigus vastuseid leida:

- Millised probleemid võivad tekkida inimturvalisuse ja kübervaldkonnaga seotud terminite tõlkimisel?

- Millisel määral on vaja võõrsõnadele leida omakeelne vaste ja millistes olukordades oleks võõrsõna kasutamine õigustatud?
- Kuidas tõlkida asutuste nimesid, mis võivad olla sihtlugejale võõrad?

Töö on jaotatud kolmeks suuremaks peatükiks. Esimesest peatükist leiab magistritöö raames tõlgitud teksti. Teine peatükk annab ülevaate teoreetilisest raamistikust, kus tutvustatakse lähteteksti, tõlketeoreetilist alust ning tõlkemeetodi. Kolmas peatükk koosneb tõlke analüüsist, kus käsitletakse põhilisi probleeme, mis tõlkimise ajal esile kerkisid.

1. Sihttekst

3. peatükk. Digitehnoloogia ohud inimjulgeolekule

Digitehnoloogiad on inimeste kui tarbijate, kodanike, töötajate ja ettevõtjate elus ning isegi isiklikes suhetes üha tähtsamal kohal. Digitehnoloogiad on võimekuse suurendamisel ja inimjulgeoleku edendamisel suureks abiks. Need võivad laiendada inimeste vabadusi, suurendada tootlikkust ja hõlbustada inimkonna reageerimist praegustele katsumustele, näiteks tegeleda antropotseeni ohtude ja pandeemiatega. Digitehnoloogiad võivad olla ka edendajad. Võtame näiteks mobiiltelefonid, mis võivad suurendada vabadust ja laiendada inimeste võimalusi suhtlemiseks ja teabe hankimiseks, mis omakorda toob kaasa näiteks juurdepääsu parematele tervishoiuteenustele. Digitehnoloogiad arenevad koos väärtuste ja ühiskondlike tavadega ning seega mõjutavad need kaudselt inimeste tegevusvõimekust. Digitehnoloogiad võivad tegutsemisvõimet ka otseselt mõjutada, näiteks suurendades kogukonna osaluse ja mobiliseerimise võimalusi.

Kuna digitehnoloogiad leiavad üha laialdasemat kasutust kaubanduses, valitsemises ja ühiskondlikus elus, tekitavad need uusi katsumusi inimjulgeoleku parandamisel. Maailma Majandusfoorumi uuringus osalenud vastajad nimetasid kõige otsesemate ohtude seas tehnoloogilisi riske nagu digitaalne ebavõrdsus, küberrünnakud, andmepettused ja -vargused ning koondatud digitaalne võim. Digitehnoloogiatega mõju julgeolekule hinnatakse sageli riikliku julgeoleku seisukohast. Inimjulgeolekule suunatud lähenemisviisi korral keskendutakse inimestele avalduvatele mõjudele. Näiteks mõjutavad küberrünnakud sidevõrkudele mitte ainult riigi julgeolekut, vaid ka inimeste juurdepääsu teabele ja ühinemisvabadust. Digitehnoloogiad võivad lihtsustada inimestele kahju tekitamist, näiteks kiusamist, ahistamist, pettust ja eksitamist. Muud tehnoloogiaga kaasnevad ohud inimeste turvalisusele võivad olla seotud reageerimisega tehnoloogia leviku tekitatud ebakindlusele. Näiteks võivad valitsused või tehnoloogiaid arendavad firmad koondada kontrolli kasutajate üle või kuritarvitada neid. Mõeldes, kuidas uued tehnoloogiad saaksid olla digitaalsed avalikud hüved, peavad poliitikakujundajad mitte ainult tehnilisi lahendusi arvesse võtma, vaid kaaluma ka väärtuste ja eetika küsimusi: näiteks võrdsuse edendamist ja kahju minimeerimist.

Selles peatükis käsitletakse mõningaid inimeste turvalisust puudutavaid ohte, mida tekitavad digitehnoloogiad. Esiteks uuritakse, kuidas levinud küberrünnakud ja uued

tehnoloogilised vahendid võivad kahjustada inimeste turvalisust. Seejärel arutletakse, kuidas küberkuritegevuse tagajärjel võivad inimõigused ohtu sattuda ja kuidas kasvav sõltuvus tehisintellekti (TI) algoritmidest võib õõnestada inimeste turvalisust. Lõpuks arutletakse, kuidas ebauhtlane juurdepääs tehnoloogiale mõjutab inimeste turvalisust, nagu on selgelt näha olnud ebauhtlasest Covid-19 vaktsiinide kättesaadavusest.

Arvestades ülemaailmset vastastikust seotust ja tehnoloogiakasutajate, süsteemide ja võrgukomponentide suurt hulka, võivad küberrünnakud tekitada kahju mitmel viisil. Kuna inimesed hakkasid Covid-19 pandeemia ajal rohkem kui kunagi varem tuginema digitehnoloogiatele, on digitaalsed ohud suurenenud. Küberkahju on üksikisikutele, organisatsioonidele, kogukondadele või riikidele suunatud küberohtude otsene või kaudne tagajärg, mida põhjustavad arvukad pahatahtlikud osalejad, sealhulgas rahvusriigid, terrorirühmitused, tööstusspionaažis osalejad, organiseeritud kuritegelikud rühmitused, häkkerid ja häkkerite aktivistid, aga ka volitatud kasutajate juhuslikud tegevused. Küberohtudel on erinev ulatus ja eesmärgid ning nende ohtude ärahoidmiseks on vaja riskide maandamist ja sobivat kontrollitehnikat.

Küberkuritegevuse kahju oli 2021. aastal hinnanguliselt umbes 6 triljonit dollarit ehk see oli võrreldes 2020. aastal Covid-19 pandeemia algusega kasvanud 600 protsenti. Enam kui pooled rikkumistest on identiteedivargused (65 protsenti), millele järgnevad juurdepääs andmetele (17 protsenti) ja rahalistele vahenditele (13 protsenti). Digiülemineku levimise ja paljude potentsiaalselt mõjutatud huvirühmade tõttu on küberrikkumiste, nt kuritegelike, poliitiliste või arengualaste, mõju hindamine keeruline. Näiteks kasutavad ründajad pahavaraprogramme, et kahjustada suurte ettevõtete ja avalike asutuste võrke tarneahelarünnakutes. Küberrünnaku peamise tulemusena on võimalik ligi pääseda suurele hulgale turustatavale materjalile, mis toetab varastatud isikuandmete kasvavat turgu.

Küberkahjud võivad tekitada eriti palju probleeme arengumaadele ja -piirkondadele. Enamik digitaalseid tooteid, teenuseid ja tehnoloogiaid toodetakse või kavandatakse väljaspool arengumaid, mis piirab nende riikide panust turvastandarditesse. Samuti on küberrünnakute tuvastamise suutlikkus piirkonniti väga erinev. 2020. aastal oli rünnakute avastamiseks kulunud mediaanaeg 24 päeva. Ameerikas oli see 17 päeva, Euroopas, Lähis-Idas ja Aafrikas aga 66 päeva ning Aasia ja Vaikse ookeani piirkonnas 76 päeva. Ebaproportsionaalselt palju mõjutab pahatahtlik tegevus, sealhulgas pahavara, küberrünnakud ja sotsiaalmeediapettused, Aafrika riikide kasutajaid. 50 riigist, kus 2020. aastal oli kõige vähem turvalisi servereid miljoni elaniku

kohta, asus 36 Sahara-taguses Aafrikas, kus väärtused ulatusid 0,8-st Eritreas kuni 264-ni Botswanas. Sahara-taguse Aafrika keskmine 799 turvalist serverit miljoni elaniku kohta on tunduvalt väiksem kui maailma keskmine 11 516. Hinnanguliselt ei suutnud 2017. aastal 95 protsenti Aafrika ettevõtetest end kahjude eest kaitsta. Küberrünnakud võivad tekitada märkimisväärset inim- ja majanduskahju, eriti riikides, kus küber-ebakindlus on suur. Rahvusvahelise Telekommunikatsiooni Liidu üleilmne küberturvalisuse indeks näitab, et paljudel riikidel, eelkõige vähim arenenud riikidel, on tõenäoliselt ressursiprobleeme oma kübervõimekuse puudujääkide ületamisel.

Digitehnoloogiad muudavad konfliktide dünaamikat. Kübersõda ulatub propagandast spionaažini, veebilehtede moonutamisest elektrivõrkude ja veesüsteemide häirimiseni. Häkkimine ja sellega seotud tegevus on muutunud võrreldavaks spionaažiga. Nende taktikate laialt levinud hävitusvõimed ilmnevad hiljutistes kõrgetasemelistes lunavararünnakutes esmatähtsatele infrastruktuuridele, näiteks Colonial Pipeline'ile Ameerika Ühendriikides. Eriti ohtlikud on tehisintellekti abil töötavad autonoomsed surmavad relvad. Nende kasutamine tekitab uusi eetilisi probleeme, eelkõige siis, kui konfliktide ajal lastakse inimeste asemel teha eetilisi otsuseid tehisintellektil. Vaatamata sellistele kampaaniatele nagu „Stop Killer Robots” ja ÜRO peasekretäri António Guterresi üleskutsule neid keelustada, kasvab selliste relvade arvukus.

Mõnedel digitehnoloogiatel võivad olla tahtmatud negatiivsed tagajärjed. Paljud uute tehnoloogiate sotsiaalsed tagajärjed ilmnevad alles siis, kui need tehnoloogiad on piisavalt arenenud. Näiteks kvantarvutitel on märkimisväärne arvutusvõimsus ja need võivad muuta terveid valdkondi, mis sellist võimsust vajavad. Kuid neid võidakse kasutada ka veebisaitide krüpteerimisalgoritmide murdmiseks või finantssüsteemide ja -asutuste ründamiseks (näiteks mobiilipanganduse ja e-kaubanduse turvalisuse ohustamine). Krüptovaluutad, nagu Bitcoin, loodi eesmärgiga hõlbustada finantstehinguid, jättes kõrvale vahendajad ja kasutades selle asemel tehingute kinnitamiseks kasutajate detsentraliseeritud võrgustikku. Kuid krüptoraha tehingute valideerimine nõuab tohutut arvutusvõimsust ja kasutab seetõttu palju elektrit. Samuti tekitab see märkimisväärset e-jäätmete hulka – mõnede hinnangute kohaselt rohkem kui paljudes keskmise suurusega riikides 2021. aastal. On ilmnunud ka muid negatiivseid sotsiaalseid tagajärgi – vargused börsidel, ebaseaduslik uimastikaubandus ja lunavara, samuti mullid ja Ponzi skeemid, mis saavad kasu hindade volatiilsusest. Riigid on sellele reageerinud erinevalt. El Salvador oli esimene riik, kes võttis ametlikult 2021. aasta septembris Bitcoin

seadusliku maksevahendina kasutusele. Mõned riigid on selgelt keelanud krüptovaluutadega kauplemise või nende kasutamise ning teised on kehtestanud kaudse keelu.

Inimõiguste kaitsmine sotsiaalmeedias esinevate kahjude käsitlemisel

Sotsiaalmeedia pakub lugematuid võimalusi poliitiliseks kaasamiseks, osalemiseks ja tegutsemiseks (vt näide 3.1 Eestist). Sotsiaalmeediaplattformid võivad teha kuuldavaks nende rühmade hääle, kes muidu on avalikus arutelus tõrjutud. Need on virtuaalsed avalikud kodanikuruumid, kus osalejad saavad kasutada oma õigust sõnavabadusele veebipõhiste arutelude, petitsioonide ja teemaviitega kampaaniate kaudu. Veebipõhine kodanikuruum, mis võimaldab veebis anonüümselt teistega kohtuda ja suhelda, võib pakkuda peidupaika kõrvalejätutele, opositsiooni- või vähemusrühmadele, eriti seal, kus nende hääl on alla surutud. Sotsiaalmeediaplattformid võivad kaasa aidata inimeste turvalisusele ja arengule laiemalt, rahuldades vajaduse ühenduvuse, teabe ja ärivõimaluste järele ning tehes seda teenuseid edendades, kliente ühendades ja väiketootjate turge laiendades. Samal ajal võib sotsiaalmeedia võimendada ohte üksikisikute või rühmade turvalisusele. Näiteks võivad sotsiaalmeediaplattformid luua paremaid tingimusi laste seksuaalseks ärakasutamiseks, küberkuritegevuseks ja radikaliseerumiseks internetis. Erinevates maailma osades on sotsiaalmeediat kasutatud näiteks terroristide propaganda, koordineerimise ja värbamise vahendina.

Inimeste turvalisuse vaatepunktist on oluline toetada nende vabadust kasutada sotsiaalmeediat ning samal ajal kaitsta neid kahjude eest. Küberkahjude vastu võitlemine, olgu nendeks siis autoriõiguste rikkumine, terroristliku propaganda levitamine, nõusolekuta intiimsete piltide või vihakõne levitamine, on samaaegselt õigusi ja vabadusi kaitstes keeruline. Asjasse võib puutuda palju nii era- kui ka avalik-õiguslikke osalisi, kelle prioriteedid ei pruugi olla kooskõlas inimõiguste edendamiselega. Vastusammuna on valitsused üle maailma hakanud reguleerima veebisisu ja laiendanud järelevalvet. See aga võib tõsiselt ohustada kodanikuvabadusi. Tehnoloogiaettevõtted on reageerinud sellele moderaatoreid palgates ja töötades välja uusi vahendeid ebaseadusliku sisu tuvastamiseks. Kuid seda tehes tõmbavad nad tegelikult piiri seadusliku ja ebaseadusliku sisu vahele, mis võib tekitada probleeme seoses kasutajate digitaalse sõnavabaduse, teabele juurdepääsu ja mittediskrimineerimisega. Poliitilised erakonnad kasutavad sotsiaalmeediakanaleid sageli valeinformatsiooni esitamiseks,

kuid neil on ka võimalus mõjutada poliitika kujundamist ja valeinformatsiooniga seotud regulatsioone.

Kahju piiramiseks mõeldud meetmed ei tohiks viia inimeste turvalisuse vähenemiseni, sealhulgas inimõiguste rikkumiseni. Kuna valitsuse vastusammud võivad piirata kodanike juurdepääsu teabele, tuleb desinformatsiooni käsitlevates õigusaktides hoolikalt kaaluda mitmeid probleeme ja sealhulgas seda, kuidas määratleda, mis on „valed“ ja „võltsitud“ uudised, ning milliseid tõendamisstandardeid nõutakse, kui on kahtlusi, et kavatakse levitada ebaõiget teavet või tahtlikult eksitada. Tehnoloogiaettevõtted saavad rakendada meetmeid, mille kaudu hinnata inimõiguste mõju ning konsulteerida rohkem avalikkuse ja kodanikuühiskonnaga toodete ja tegevuskava väljatöötamisel.

Kontrolli ja tasakaalu aluseks võivad olla mitmed olemasolevad reguleerivad raamistikud: Euroopa sotsiaalharta, Oviedo konventsioon ja konventsioon 108+ kaitsevad isikuandmeid ja eraelu puutumatus. Spetsiaalse ülemaailmse ulatusega õigusaktiga võiks kehtestada suuniseid eraelu puutumatus, vastutuse, konfidentsiaalsuse, andmete ohutuse ja teadliku nõusoleku kohta.

Näide 3.1. Eesti e-riik: tehnoloogia järgib väärtusi

Eesti oli esimene riik, kus 2005. aastal tekkis võimalus pidada üldvalimisi interneti teel. 2014. aastal sai sellest esimene riik, mis pakkus e-residentsust – valitsuse väljastatud digitaalset identiteeti ja staatust, mis annab juurdepääsu Eesti ettevõtluskeskkonnale, võimaldades inimestel alustada ja juhtida ettevõtlust kõikjal ja täielikult veebipõhiselt. See on protsessi kulminatsioon, mis algas 1990ndate alguses, kui panustati digitaaltehnoloogiale kui arengumootorile.

E-riigi aluse loomine algas 1980ndate lõpus, juba enne Eesti taasiseseisvumist. Eesti Küberneetika Instituudi egiidi all tegutsev töörühm määras kindlaks püsiva e-ühiskonna kolm olulist alustala.

- Ainulaadne mehhanism kõigi kodanike identifitseerimiseks isikukoodi alusel koos Eesti rahvastikuregistriga, millest saab seejärel ühtne usaldusväärne teabeallikas kõigile valitsussüsteemidele.
- Vahendid, mille kaudu kodanikud saavad end siduda hoidlate ja teenustega (Eesti ID-kaart). See teenib mitut eesmärki: säilitada konfidentsiaalsus, mis on vajalik valitsuse süsteemidega

suhtlemiseks, ja tagada tugev side andmete sisu ja isiku vahel, kellele andmed kuuluvad. Kaart tagab, et ükski kolmas isik ei saa salaja andmeid muuta. Sel viisil on digitaalallkirjade omanikel alati võimalik kontrollida oma allkirja all olevat sisu.

- Süsteem, mis võimaldab andmete tarka ja mõtestatud kasutamist. Süsteem nimega X-tee on loodud nii, et see toetaks kõiki andmekasutusi. See vähendab salvestatavate andmete hulka ja väldib andmeplokkide dubleerimist. Süsteemi projekteerimine, arendamine ja kasutuselevõtt kõrvaldas vajaduse massiivsete andmehoidlate ning dubleeritud andmekaitseõuete järele. Sellega minimeeriti andmete säilitamise ja edastamise vajadust, mis omakorda vähendab teatud tüüpi andmekaitserikkumiste võimalusi.

Neid põhimõtteid on rakendatud näiteks õigusaktides ja institutsioonilistes struktuurides. Eesti 1992. aasta põhiseadusega kehtestati õigus tutvuda valitsuse säilitatavate isikuandmetega. Isikuandmete kaitse seadus jõustus 1996. aastal. 1997. aastal vastu võetud andmekogude seadus reguleerib digitaalsete andmekogude loomist ja haldamist ning selle alusel asutati riiklik andmekogude register. Seaduses sätestati, et andmeid võib kodanikelt küsida ainult ühe korra ning muu hulgas reguleeritakse juurdepääsu andmetele ja nõutakse logisid, mis registreerivad kõiki andmetega manipuleerimisi. 1998. aastal võttis Eesti vastu oma esimese infoühiskonna strateegia ehk Eesti infopoliitika põhialused. 2000. aasta veebruaris võttis riigikogu vastu uue telekommunikatsiooniseaduse, millega lisati internetiühendus universaalteenuste loetellu.

Eesti näitab, et avatud ja läbipaistev suhtumine loob hea aluse usaldusele. See annab suurema kontrolli andmete tegelikule omanikule – kodanikule. Samuti muudab see süsteemi vastupidavamaks. 2007. aasta küberrünnakud ei ohustanud Eesti kodanike isikuandmeid ega eraelu puutumatus. X-tee kasutajate poolset andmete ärakasutamist ja kuritarvitamist uuriti ning käsitleti kiiresti tänu andmete logidele.

Tehisintellektil põhinev otsuste tegemine võib õõnestada inimeste turvalisust

Õigesti rakendades ja inimkeskseid väärtusi silmas pidades võib TI olla oluline abivahend heaolu parandamiseks, ebavõrdsuse vähendamiseks ja tegutsemisvõime suurendamiseks. Näiteks on sellel tohtu potentsiaal majandusliku tootlikkuse parandamiseks ja reaalse probleemide lahendamiseks, näiteks toiduga kindlustatusele kaasa aitamiseks, tehes seda põllumajandusettevõtete tootlikkust ning arukat põllumajandust ja kliimamuutustega

kohanemist toetades. Näiteks USAs asuv aWhere ja rootslaste Ignitia kasutavad ennustavat tehisintellekti ning täiustatud analüütikat, et pakkuda Aafrika ja Aasia väiketalunikele põllumajandusteavet ja ülitäpseid ilmaprognoose. Uruguay agrotehniline idufirma Chipsafer toodab kaasaskantavat tehnoloogiat, mis jälgib karja tegevust peaaegu reaalajas, tuvastab kõrvalekaldeid karja käitumises ja aitab isoleerida haiguspuhanguid. Tehisintellekt on muutumas ka uue ja andmepõhise energiatööstuse võtmeteguriks. Tänu ühtsele teabele energia pakkumise ja nõudluse ning taastuvate energiaallikate kohta saaks elektrivõrku juhtida iseseisvalt nutika tarkvara abil, mis soodustab otsuste tegemist ja toiminguid.

Kuid tehisintellektiga kaasnevad ka uued väljakutsed. TI algoritmid, mis kujundavad seda, kuidas inimesed kasutavad e-kaubandust, pääsevad ligi uudistele ja meelelahutusele ning suhtlevad teistega digitaalsetes suhtlusvõrgustikes, võivad vähendada inimeste heaolu. Näiteks kasutatakse ära inimeste kognitiivseid nihkeid majandusliku väärtuse loomiseks selliste TI algoritmide abil, mille prioriteediks on inimeste tähelepanu püüdmine. Sotsiaalmeediapostitus, mis tekitab tulist poleemikat, saab peaaegu kaks korda rohkem meeldimisi ja enam kui kaks korda rohkem jagamisi. Ühe emotsionaalse sõna lisamine säutsule suurendab selle jagamist 19 protsenti. Algoritmide tõttu, mis suurendavad tähelepanu ja kaasamist, võivad inimesed muutuda sotsiaalmeediaga rahulolematuks: tekivad keskendumishäired, vastupanu mikrosihtimisele ja vähenenud emotsionaalne heaolu.

Algoritmiline kallutatatus (ingl k *algorithmic bias*) võib süvendada diskrimineerimist

Algoritmilist kallutatust on palju dokumenteeritud. Näiteks on leitud, et naised saavad meestega võrreldes väiksema tõenäosusega suunatud reklaame kõrgepalgaliste töökohtade kohta. Tervishoius kasutatakse tehisintellekti üha enam, kuid selle vahendid ei pruugi hästi toimida, kui neid kasutatakse nende inimeste diagnoosimiseks või ravimiseks, kes on algoritmide koolitamiseks kasutatavates andmetes alaesindatud. Näiteks leidis Ühendkuningriigi teadlaste rühm, et peaaegu kõik silmahaiguste andmekogumid pärinevad patsientidelt Hiinast, Euroopast ja Põhja-Ameerikast, nii et silmahaiguste diagnoosimise algoritmid töötavad vähem täpselt alaesindatud riikide rahvuste puhul. Nahavähki tuvastavad algoritmid kipuvad olema mustanahaliste patsientide puhul vähem täpsed, sest TI mudelid on treenitud peamiselt heledanahaliste patsientide piltide põhjal. Naisi puudutavas teabes on suured andmelüngad, mis

on arengumaades veelgi suuremad ja mida süvendab kvalifitseeritud meditsiinipersonali puudumine.

TI algoritmid võivad teenida mõnda ühiskonnagrupi hästi ja mõnda kehvemini. Näotuvastustehnoloogia toimib naiste ja mittevalgete inimeste puhul oluliselt halvemini. Korrakaitseorganid kasutavad näotuvastust üha enam ning selle tulemusena esitatakse mustanahalistele rohkem alusetuid süüdistusi kuritegude eest, mida nad ei ole toime pannud (näide 3.2). Algoritm võib kuriteopaiga turvakaameras oleva isiku tuvastada andmebaasis paljude seast, kuid suurema tõenäosusega ei leia õiget vastet, kui pildis on mustanahaline isik. Töökohti, edutamisi ning krediidi- ja kautsjonitaotlusi töötlevad üha enam TI algoritmid, mis otsuste tegemisel lähtuvad inimeste digitaalsetest profiilidest ning võivad viia ebaõiglaste tulemusteni.

TI algoritmid võivad mõjutada ka otsuseid selle kohta, kellele antakse laenu, kes valitakse kandideerijate seast tööle või kellele pakutakse ametikõrgendust. Näiteks veebipõhise tehnoloogiavaldkonna värbamisplatvorm Gild hindab tööle kandideerijate CV-le ja kandideerimismaterjalidele lisaks ka nende „sotsiaalset kapitali“ programmeerimiskogukonnas. Kandidaadid, kes külastavad sageli ühte kindlat Jaapani manga lehekülge, saavad kõrgeid punkte, sest see võib viidata tugevatele kodeerimisoskustele. Enamik naisi jääb kõrvale põhjusel, et neid manga lehekülgi külastavad enamasti mehed, sest naised tavaliselt väldivad neid nende seksistliku tooni tõttu.

Lisaks on tööandjad hakanud kasutama tehisintellekti värbamisotsuste tegemiseks. Sageli on eesmärk laiendada kandidaatide hulka, avastada teistsuguseid võrgustikke ja värbamiskanaleid ning vähendada värbajate subjektiivsust. Kuid algoritmid ei ole avaldanud oodatud mõju. Näiteks pidi Amazon loobuma TI värbamisvahendist, sest see diskrimineeris naisi.

Algoritmiline kallutus avaldab tugevamat mõju, kui TI rakendused võetakse kasutusele just arengumaades. Paljud TI rakendused on välja töötatud väljaspool arengumaid ja enamik kättesaadavatest andmekogumitest sisaldab andmeid arenenud riikidest pärit inimeste kohta. See võib mõjutada TI süsteemide tundlikkust ning need süsteemid võivad sisaldada algoritme, mis põhinevad loojate uskumustel ja kallutustel. See võib omakorda viia diskrimineerivate tulemusteni, kui seda kohaldatakse vähese ressursidega piirkondade inimeste suhtes ilma nende arengualase sisendi ja andmeteta. Näiteks leidsid andmeõigusega tegelev sihtasutus Mana Data Foundation ja ÜRO Soolise Võrdõiguslikkuse ja Naiste Õiguste

Edendamise Amet (UN Women) paljudes Hiina programmides süstemaatilisi eelarvamusi naiste suhtes. Digitehnoloogiates peaksid olema kohustuslikud kaitsemeetmed näiteks inimeste kaasamise (piisava inimliku järelevalve ja kontrolli tagamine TI rakendustes) ning ennetavalt eraelu puutumatus tagamise näol (ennetada eraelu puutumatus võimalikke rikkumisi, mitte tegeleda tagajärgedega). Samuti võiksid õigusraamistikud tagada nii tehnoloogiaga kaasnevad hüved kui ka kasutajate eraelu puutumatus, mitte sundida kasutajaid nende vahel valima. Andmestike aluseks olevate tehisintellektipõhiste vahendite mitmekesisemaks muutmine võib aidata vähendada algoritmilist kallutatust, mis tuleneb mitterepresentatiivsetest andmetest. Andmete kogumine alaesindatud rühmadelt tekitab siiski mitmeid lisaprobleeme, sealhulgas eetilisi probleeme seoses madala sissetulekuga riikide elanike ekspluateerimise ja eraelu puutumatus vähese kaitsega.

Näide 3.2. Näotuvastustehnoloogia: ohtlik ja enamasti reguleerimata

Näotuvastus koos muude tehisintellekti tehnoloogiatega võib parandada elujärge, laiendades juurdepääsu arstiabile, tuvastades kadunud isikuid ja isegi ümberasustatud isikute piiriüleseid digitaalseid isikut tõendavaid dokumente. Kuid inimõiguste rühmitused, aktivistid ja mõned rahvusvahelised organisatsioonid on väljendanud muret, et see tehnoloogia pole täpne ega hästi reguleeritud. Näotuvastustarkvara on loodud inimeste poolt ja see kipub jäljendama inimeste eelarvamusi. USA ettevõtetes välja töötatud tarkvara tuvastab naisi ja mittevalgeid inimesi valesti palju sagedamini kui valgeid mehi. Ida-Aasia tarkvara on aga täpsem Ida-Aasia meeste nägude tuvastamisel. Näotuvastustehnoloogia kasutamine korrakaitseorganites võib viia mittevalgete inimeste põhjendamatute vahistamiste ja vangistamiseni.

Laiemalt tõstatab näotuvastustehnoloogia küsimusi eraelu puutumatus kaitse kohta. See võib võimaldada valitsustel võidelda meeleavaldajate ja poliitiliste oponentide vastu või võtta sihikule etnilisi vähemusi. Näotuvastuse nii laialdane kasutus osutab sellele, et võimalike õiguste rikkumise ohtud võivad olla kaugeleulatuvad. Näotuvastust saab kasutada erinevatel seaduslikel eesmärkidel, näiteks politseitöös, piirvalves ja terrorismivastases võitluses. Kuid lisaks muredele valesti tuvastamise pärast võivad kogukonnad pidada vastuvõetamatuks oma eraelu puutumatus loovutamist. Ka tugev meik võib oluliselt vähendada näotuvastuse kvaliteeti, mis on abiks neile, kes seda vältida tahaksid.

Vaatamata näotuvastustehnoloogiaga seotud ebakindlusele on selle kasutamine keelatud vaid kolmes riigis. Reguleerimine ilma täieliku keelustamiseta on tavalisem, kuid siiski harv ja erakorraline. Mõnedes USA linnades ja osariikides on näotuvastuse kasutamine keelatud, kuid teistes kasutatakse seda jätkuvalt õiguskaitse eesmärgil. Ka Euroopa Komisjon on välja andnud suunised näotuvastuse kohta, kuid regulatsioonid on liidusiseselt väga erinevad. Jälgimiseks kasutatakse näotuvastust sageli salaja, mistõttu on raske kindlaks teha, kuidas ja kus seda kasutatakse. Maailmas kasutab seda tehnoloogiat vähemalt 64 riiki, mis tõstatab küsimusi inimõiguste rikkumise vältimise kohta.

Digitaalsed tööjuhalduse tavad võivad vähendada inimeste turvalisust

Digitaalne tööjuhi haldamine on muutmas töömaailma. Digitaalsed tööjuhi haldamise platvormid hõlmavad nii veebipõhiseid platvorme, mis kasutavad geograafiliselt hajutatud tööjõubaasi (näiteks kontoritööde allhanke puhul), kui ka asukohapõhiseid platvorme, mis jaotavad tööd konkreetses geograafilises piirkonnas (näiteks toidu kohaletoimetamise või sõidujagamisteenuste korral).

Digitaalsed tööplatvormid on tekitanud arenenud riikides ja arengumaades mitteametliku tööjõu ning toonud sellega töömaailma uut ebakindlust. Veebipõhistel platvormidel tegutsevad töötajad töötavad keskmiselt 27 tundi nädalas, millest umbes kolmandik (8 tundi) kulub tasustamata tööle (töö otsimisele). Neist umbes pooltel on muud tasustatud töökohad, kus nad veedavad keskmiselt 28 tundi nädalas. Enamik takso- ja kullerteenuste sektori töötajaid töötab väga intensiivselt ja teeb pikki töötunde – taksonduses keskmiselt 65 tundi ja kullersektoris 59 tundi nädalas. Mõnede platvormitöötajate jaoks on ettearvamatud töötajad ja -graafikud reaalsus.

Selliste platvormide kaudu töötavate inimeste töötingimusi kujundavad oluliselt TI-l põhinevad algoritmid, mis mõjutavad tööaega, ülesannete jaotust, tulemuslikkuse hindamist ja töötasu. Rakenduspõhiste takso- ja kullerteenuste sektoris küsitletud töötajad märkisid, et nad ei saa keelduda tööst või seda tühistada, sest see mõjutaks negatiivselt nende reitingut, mis võib viia tööpakkumiste vähenemiseni, boonuste kaotamiseni, trahvide ja isegi konto sulgemiseni. Paljud platvormitöötajad puutuvad kokku ebaõiglase kohtlemisega, mis põhineb tehisintellekti otsustel. Näiteks leiavad inimesed, et nende töö lükatakse tagasi vigaste algoritmiliste hinnangute alusel, mis mõjutab seejärel nende töötasu ja töö saamise võimalusi. Nende

platvormide kaudu tööle võetud töötajatel ei ole sageli ligipääsu sotsiaalkaitsele ja tööõigusele. Kuna nad on sageli füüsilisest isikust ettevõtjad, ei saa paljud platvormitöötajad osaleda kollektiivläbirääkimistel. Geograafilise hajutatuse tõttu on neil probleeme ka kollektiivse organiseerumisega.

Paljud alustavad TI ettevõtteid tuginevad suuresti digitaalsetele tööplatvormidele ja platvormitöötajate intelligentsusele. Tegelikult tekkisid digitaalsed tööplatvormid (näiteks mikroülesannete platvormid) sellest, et TI ei suutnud klassifitseerida pilte, helisid ja tekste, mille töötlemiseks oli vaja inimintellekti. Selline allhange on võimaldanud ettevõtetel saada topeltkasu: vähendada kulusid ja luua andmearhiivid masinõppe ja tuleviku automatiseerimise algoritmide koolitamise jaoks.

Tehisintellekti tavadid peetakse tavaliselt platvormitöö ja keikamajanduse tunnuseks, kuid üha enam leiavad need kasutust ka traditsioonilisemates sektorites, näiteks jaekaubanduses. Need tavad tekitavad üha enam muret seoses nende mõjuga töötajate vaimsele ja füüsilisele tervisele ning eraelu puutumatus rikkumisega. TI rakendused töökohal hõlmavad algoritmide kasutamist tõhususe edendamiseks. Näiteks võivad tehisintellektipõhised süsteemid jälgida töötaja päeva väiksemaidki üksikasju, sealhulgas pausidele kulutatud aega ja ülesannete täitmise kiirust. Pidev järelevalve ja surve eesmärkide täitmiseks võib suurendada stressi ja vähendada tööga rahulolu. Selline töö kvaliteedi langus ja eraelu puutumatus rikkumine õhnestavad töötajate väärikust ning võimet olla oma töö üle uhke. Tõendid viitavad sellele, et need algoritmid sunnivad töötajaid pideva vallandamise kartuses liigse koormuse all töötama. USA Tööohutuse ja Töötervishoiu Ameti (US OSHA) andmetel on Amazoni laotöötajad viimastel aastatel kannatanud ülemääraselt palju töövigastuste all, mis on tingitud algoritmide tekitatud survest.

Töötajate eneseväarikus tõuseb siis, kui neid usaldatakse, kuid mikrojuhtimine algoritmide abil võtab töötajatelt selle eelise. Mõned ettevõtteid kasutavad TI algoritme, et kujundada otsuseid töötajate vallandamise kohta. Ühe suurima Suurbritannia ametiühingu Union of Shop, Distributive and Allied Workers liikmete seas läbi viidud uuringus oli vaid 8 protsenti vastanutest „mõõdukalt kindel“ või „väga kindel“, et nad mõistavad, kuidas tööandja tulemustega seotud andmeid kasutab ning 67 protsenti ei olnud „üldse kindel“.

Suurem läbipaistvus algoritmide otsuste tegemise kohta võib ära hoida meelevaldseid karistusi ja vallandamisi. See aitab taastada ka usaldust töötajate ja ülemuste vahel. Töötajate

eraelu puutumatus ja väärikut aitab kaitsta tööandjate kogutavate andmete tüüpide, koguste ja kasutuseesmärkide reguleerimine.

Ebavõrdne juurdepääs tehnoloogilistele uuendustele

Juurdepääsu puudumine uusimatele tehnoloogiatele, vahenditele ja toodetele võib suurendada ebavõrdsust, eelkõige suutlikkust kasutada uusi majanduslikke võimalusi ning saada kasu paremast heaolust, mida saavad need, kelle kasutada on uued tehnoloogilised uuendused. Tehnoloogilistele uuendustele juurdepääsu puudumise mõju inimeste turvalisusele ilmnes selgelt Covid-19 pandeemia ajal. Kuigi vaktsiini kättesaadavust raskendavad mitmed tegurid, on jahmatav tõsiasi, et Covid-19 vaktsiini patendid on koondunud vaid mõnda riiki. Kuigi vaktsiinid töötati välja rekordilise kiirusega, mis on moodsa teaduse muljetavaldav saavutus, ei ole paljud arengumaad oma elanikkonna laialdaseks vaktsineerimiseks neid kasutada saanud.

Vaktsiini kättesaadavus ei takerdu enam peamiselt tootmise kitsaskohtade taha. Tegelikult on ülemaailmselt olemas suutlikkus piisavas koguses vaktsiine toota, kuid seda takistavad osaliselt mõnede ravimitööstuse gigantide intellektuaalse omandi õigused. Ülemaailmselt on nõutud mitte ainult vaktsiinidele, vaid ka mitmesugustele Covid-19-ga seotud ravimeetoditele, testidele ja toodetele kehtivate intellektuaalse omandi õiguste peatamist.

Maailma Kaubandusorganisatsioonis (WTO) on korduvalt blokeeritud India, Lõuna-Aafrika ja teiste arengumaade katseid peatada Covid-19 vaktsiinide ja nendega seotud ravimeetodite patente. Ameerika Ühendriigid on toetanud patendist loobumist, kuid mõned ravimifirmad on sellele vastu. Sundlitsentside andmine on lubatud WTO intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide lepinguga (TRIPS). Doha deklaratsioonis TRIPSi ja rahvatervise kohta mainitakse selgelt rahvatervisega seotud hädaolukordi kui piisavat põhjust sundlitsentside väljaandmiseks, mis võimaldaks teistel riikidel toota olulisi ravimeid. Euroopa Liit on teinud ettepaneku, mis tugineb olemasolevate WTO sätete kasutamisele.

Vaktsiinide võrdne kättesaadavus on saavutatav ohutute ja tõhusate Covid-19 vaktsiinide pakkumise ja levitamise suurendamise kaudu eelkõige madala ja keskmise sissetulekuga riikides. Ükski vaktsiinitootja ei suuda toota piisavalt vaktsiine kogu maailmale ja nõudlus on ammu ületanud pakkumise. Kusjuures suure sissetulekuga riigid võtavad lõviosa doosidest. Vaktsiinide tootmiseks vajaliku oskusteabe jagamine on ülimalt tähtis mitte ainult tootmise suurendamiseks, vaid ka teise põlvkonna vaktsiinide väljatöötamiseks, et tulla toime

viiruse uute variantidega. Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) on kutsunud üles liikmesriike ja praeguseid tootjaid tegema aktiivset koostööd oskusteabe, andmete ja tehnoloogiate jagamiseks Covid-19 tehnoloogiate ühisreservi ja mRNA-tehnoloogiasirde keskuste kaudu. Ühisreservi asutas WHO Costa Rica ja 40 kaassponsori toetusel. Selle eesmärk on võimaldada tehnoloogiate vabatahtlikku litsentsimist läbi läbipaistvuse ja lihtlitsentside, pakkudes arendajatele platvormi intellektuaalomandi ja andmete, sealhulgas ärisaladuste ja oskusteabe jagamiseks. WHO, epideemiaks valmisoleku innovatsiooni koalitsioon CEPI (Coalition for Epidemic Preparedness Innovations) ja COVID-19 vaktsiinide jagamise mehhanism COVAX (Covid-19 Vaccines Global Access) teatasid hiljuti tehnosiirde keskuste loomisest, millest esimene asub Lõuna-Aafrikas. Kuid nendest meetmetest pole senini piisanud.

Tunnistades olemasolevate patendisüsteemide piiranguid, on poliitikakujundajatele kaalumiseks välja pakutud mõned alternatiivsed hüvitamise viisid. Kuna kõigil patendiomanikel ei ole vahendeid või soovi oma leiutisi kapitaliseerida, siis võiks kaaluda tsentraliseeritumat süsteemi, mille kaudu inimesed saaksid patendiõigusi müüa. See võimaldaks neil kasu saada oma intellektuaalomandist ning lihtsustaks ettevõtete ja teiste leiutajate juurdepääsu uutele ideedele ja tehnoloogiatele, mis võiks soodustada tuleviku innovatsiooni.

Valitsused võiksid kaaluda ka tulevaste teadusuuringute otsest rahastamist või maksusoodustusi kui hüvitist innovatsiooni eest. Teadmiste ühiskogum (ingl k *knowledge commons*) pakuks küll vähem käegakatsutavat kasu, kuid võib siiski motiveerida inimesi uuendusi tegema ja oma tööd jagama. Sellega võivad suureneda koostöövõimalused ja võimalused oskuste demonstreerimiseks, mis võivad osutada kasulikuks töö saamisel. Ideaalis oleksid patendisüsteemid osa laiemast riiklikust korraldusest, mis soodustab innovatsiooni, tuginemata üksnes monopoolsele võimule uuenduste üle.

Näited sellistest riiklikest kokkulepetest on avatud lähtekoodiga platvormid tarkvararakenduste jaoks (nagu Apache Hadoop, Nginx ja Github), mis on digitaalsete ja mittedigitaalsetele ettevõtetele tasuta kättesaadavad. Paljud ettevõtted ja arendajad kasutavad Githubi, avatud lähtekoodiga tööriistade, tarkvara ja rakendusprogrammide hoidlat. Platvorm võimaldab neil ligi pääseda programmidele ja vahenditele, neid jagada ja kohandada (sealhulgas meeskonnatöö kaudu) ilma märkimisväärse ajalise ja rahalise investeeringuta, millega kiirendatakse innovatsiooni. Ka paljud juhtivad IT-ettevõtted teevad koostööd avatud lähtekoodiga platvormidega. See annab neile võimaluse parandada oma suhtekorraldust, suurendada legitiimsust ning viia end kurssi oma valdkonna viimaste uuendustega. Microsoft

teeb koostööd sihtasutusega Apache Software Foundation ning muudab tooted ja uuendused selle vabatahtlike arendajate kogukonna kaudu kättesaadavaks. Google avalikustas oma Androidi patendid, Tesla avalikustas oma patendid välisarendajatele ning USA riiklik lennundus- ja kosmoseamet tegi pikka traditsiooni jätkates hiljuti avalikuks sadu patente.

Digitehnoloogiad võivad mitmel moel suurendada võimekust ja edendada inimeste turvalisust. Tehnoloogia arenguga kaasnevad aga ka uued katsumused. Digitehnoloogiate laialdasema kasutuselevõtuga tasub tähelepanu pöörata sellele, kuidas tehnoloogia võib õõnestada inimeste heaolu, õigusi ja võimekust. Näiteks mõjutavad inimesi nende isiklike andmete vastu suunatud küberrünnakud. Sellised meetmed küberkahjudega tegelemiseks, mis rikuvad inimõigusi ja vabadust, vähendavad inimeste turvalisust. Algoritmide üha suurenev kasutamine otsuste tegemisel võib süvendada diskrimineerimist ja soodustada ebakindlust töökohal. Ebavõrdsel juurdepääsul elutähtsatele tehnoloogiatele, näiteks Covid-19 vaktsiinidele, võivad olla kaugeleulatuvad tagajärjed nii üksikisikutele kui ka ühiskonna turvalisusele laiemalt. Kui inimeste turvalisusega seotud probleemid jäävad tähelepanuta, ei pruugi uued tehnoloogiad olla suutelised laiendama inimeste võimekust.

4. peatükk. Vägivaldse konflikti inimliku mõõtme avastamine

Vägivalla vähendamine kõikjal ja kõigis selle vormides on inimjulgeoleku eelduseks ja 2030. aasta säästva arengu tegevuskava (ingl k *Agenda for Sustainable Development*) põhieesmärk. Vägivaldsed konfliktid ja inimestevaheline vägivald on otseseks ohuks inimeste füüsilisele puutumatusse. Enne Covid-19 pandeemiat tapeti relvakonfliktides 100 tsiviilisikut päevas ja enam kui 12 korda rohkem, 1205 inimest päevas, mõrvati. Käimasolev pandeemia näib olevat põhjustanud suurenenud poliitilist ja perevägivalda. Kuid teed vägivalla vähendamisest vabaduse saavutamiseni hirmust, sõjast ja häbist ulatuvad füüsilise turvalisuse tagamisest palju kaugemale. Vägivallaga otseselt ja kaudselt kokkupuutumine kahjustab inimeste heaolu ning arengut laiemalt. Konfliktid ja vägivald võivad inimesi nende kodudest välja ajada, seades nad turvalisuse otsimisel võimalikesse muudesse ohtudesse. Kuid hirm vägivalla ees piirab ka inimeste avaliku ruumi kasutamist ning vähendab seeläbi nende tegutsemisvõimet ja osalemist ühiskonnas. Turvatunne on säästva arengu 16. eesmärgi lahutamatu osa.

Tänapäeval on palju erinevaid konflikte ja kuigi konfliktid ei põhjusta enam nii paljude inimeste surma, mõjutavad nad siiski nii eri riike kui ka inimrühmi, mida arvestatakse inimarengu indeksi arvutamisel. Üha rohkem inimesi rohkemates kohtades kogeb mingit konflikti ja enamik maailma elanikkonnast tunneb end ebakindlalt sageli just vägivallaohutude tõttu. Selles peatükis keskendutakse konfliktide analüüsis just inimestele, et tuua esile vägivaldsete konfliktide inimõõtmel. Kui võtta lähtepunktiks konflikti väljakujunenud määratlused, laieneb sellega analüüs inimeste turvalisuse ja konfliktipiirkondades elavate inimeste liitmisele. Vägivaldsetest konfliktidest täieliku ülevaate andmise asemel näidatakse, kuidas kaitsel, võimestamisel ja solidaarsusel põhinev inimjulgeoleku uus lähenemisviis suudab tähelepanu juhtida varjukülgedele ning toetada õiglaste ja rahumeelsete ühiskondade ülesehitamist.

Konfliktide süsteemne koostoimimine inimjulgeoleku ohtudega nõuab süsteemset reageerimist

Sõdu, vägivaldseid konflikte relvastatud rühmituste vahel, vägivalda, kuritegevust ja rahunisi on sageli peetud arenguprobleemideks. Usutakse, et majanduskasv aitaks leevendada konflikte ja tagada rahu, kuid nagu väidetakse ÜRO ja Maailmapanga ühises aruandes „Pathways for Peace“, on hiljutised suundumused selle hüpoteesi kahtluse alla seadnud. Praegu on esile kerkinud ebakindla arengu trend, kus vägivaldsed konfliktid sagenevad paralleelselt inimarenguga. Vägivaldsed konfliktid paistavad levivat ka kõrgema inimarengu indeksiga riikidesse ja koosnevad üha enam relvastatud rühmituste vahelistest konfliktidest, nn valitsusvälistest konfliktidest.

Mis seda suundumust juhib? Raportis käsitletakse antropotseeni, mis kujutab endast uut reaalsust, kus mängivad rolli inimeste julgeolekuohud. Selles olukorras ei saa masinlikku julgeoleku ja arengu suhet pidada enesestmõistetavaks. Muutused maailmas mõjutavad konfliktidünaamikat, ebavõrdsust ja tehnoloogilisi uuendusi ning need loovad uusi arene konfliktide ja vägivalla jaoks. Ühestki uuest lähenemisviisist julgeolekuohule üksi ei piisa, et selgitada vägivaldsete konfliktide sagenemist, kuid oma koosmõjus nad vaid suurendavad ja tekitavad pingeid. Arengu ja julgeoleku ühenduse katkemine võib olla arengu nõ kõrvalsaadus, millele lisandub ajaloolise ebaõigluse, sealhulgas koloniaalvõimu pärand. Areng ei ole kõigile inimestele kasu toonud ning mõned rühmad on ka maha jäänud.

Arengukäsitlused, milles pööratakse enim tähelepanu majanduskasvule ja märkimisväärselt vähem õiglasele inimarengule, on toonud kaasa kasvava ebavõrdsuse ning surve planeedile. Antropotseeni kontekstis võivad ohud konfliktides pingeid suurendada ning need konfliktid on tihedalt seotud horisontaalse ebavõrdsusega, poliitilise ja majandusliku võimu koondumisega väheste kätte ning paljude tõrjutusega. Inimjulgeolek nõuab selles kontekstis kattuvate ohtude vastastikuse mõju arvestamist ja süsteemseid reageeringuid, mis kohanevad muutuvate oludega. Teadmised keerukusteooriast võivad aidata sõnastada süsteemseid ja sobivaid lähenemisviise rahu säilitamise eesmärgil.

Vägivaldne konflikt pidurdab solidaarsust ja usaldust

Raporti 1. peatükis on välja toodud argumente selle poolt, miks on vaja inimjulgeoleku raamistikku lisada solidaarsus, ja näidata, kuidas tänapäeva maailmas võib võõra julgelt usaldamine aidata solidaarsust edendada. See on asjakohane põhjusel, et paljud uued ohud inimeste julgeolekule ulatuvad üle piiride ja nende ajendid ei allu vaid ühe osaleja kontrollile. Piiriülesest levivate võitluste, sunniviisilise ümberasumise ja organiseeritud kuritegevuse levimise tõttu riikidevaheliste ebaseaduslike võrgustike kaudu pole ükski riik kaitstud konfliktide ega nendega kaasneva hävitustöö eest. Kui konfliktid vallanduvad ja julgeolekuohud muutuvad globaalseks, muutub ka rahu rahvusvaheliseks ja ühiseks püüdluseks. Toimetulekul katsumustega, mis tekitavad pingeid ja hoiavad suurenevate ohtude ajastul rahu, on solidaarsustunne väga oluline.

Suurenenud hirmud ja ärevus pingestavad ühiskondlikke norme, osaliselt polariseerumist õhutades ja ühiskondlikke lõhesid süvendades. Juhid, kes on huvitatud rühmade mobiliseerimisest vägivalda õhutamise eesmärgil, võivad politiseerida ühiskondlikke lõhesid või püüda läbi viia tegevuskavasid, mis kahjustavad demokraatlikke institutsioone ja norme. Viimastel aastatel on rikutud rahvusvahelisi norme ja inimõigusi ning rõhutatud kodanikuvabadusi isegi väljaspool konfliktikoldeid. Inimõiguste kaitsjad ja keskkonnaaktivistid on sattunud üha enam rünnaku alla, mis on üks potentsiaalne strateegia protestide ja poliitiliste oponentide vaigistamiseks. Arusaadavalt võivad sihipärased tapmised paljudes hirmu tekitada ning sellega piiratakse nende valikuvabadust ja kollektiivset tegevust.

Keskkonnaaktivistide sihipärane tapmine on riskide, ebavõrdsuse ja vägivalda vastastikuse mõju üks rägemaid tunnuseid. Sageli kiusatakse taga neidsamu inimesi, kes

püüdlevad planeedile pandud surve leevendamise poole, ning sellega soodustatakse ohtlikke planeedi muutusi, mis on võrreldavad tuumaohuga. Antropotseeni ajastul tekitavad inimeste valikud planeedile survet, millega hävitatakse biosfääri aluseid, millest ühiskonnad sõltuvad. Tuumarelvade ja muude massihävitusrelvade kasutamise korral on väljasuremisoht ilmne. Nüüdisaja tuumaohud on viimase nelja aastakümne kõrgeimal tasemel. Tehniliste rikete, ebaseadusliku kaubanduse, inimlike eksimuste, muutliku geopoliitika ja võidurelvastumisega seotud riskid võivad vallandada inimeste ebakindluse laviini.

Kui riigid tunnevad vajadust suunata üha enam ressursse julgeolekusse, võivad investeeringud inimarengusse, mis suurendavad valikuvabadust ja võimestamist või leevendavad planeedile pandavat survet, edasi lükkuda või mitte kunagi realiseeruda. Aastal 2020 saavutasid maailma sõjalised kulutused kõrgeima taseme pärast külma sõja lõppu – peaaegu 2 triljonit dollarit. Kuna Covid-19 pandeemia põhjustatud rahvatervise kriis muutus kõikjal inimarengu edenemist ohustavaks sotsiaalmajanduslikuks kriisiks, tõusis ka ametlik arenguabi 2020. aastal rekordilisele tasemele, kuid moodustas siiski vähem kui 10% sõjalistest kulutustest. Lisaks on vaja märkimisväärset osa ametlikust arenguabist humanitaarkriiside leevendamiseks, mida võis näha hiljutise pandeemia ajal, mil jäi konfliktide lahendamiseks vähem võimalusi. Tänapäeval moodustavad sõjalised kulutused 2,4 protsenti ülemaailmsest SKPst, samas kui keskkonna kaitseks tehtavad kulutused, mis antropotseeni kontekstis aitaksid vähendada üht suurimat ohtu inimjulgeolekule, on palju väiksemad. Näiteks kulutasid Euroopa Liidu riigid 2019. aastal keskkonnakaitsele keskmiselt 0,8 protsenti SKPst.

Sõjaliste kulutuste suurenemisega on suurenenud ka relvade levik. Ülemaailmsed relvavarud on viimase kümne aasta jooksul suurenenud, ulatudes tänaseks enam kui 1 miljardini. Sõjavägedele kuulub 13% kõigist tulirelvavarudest, kuid suurem osa relvadest on tsiviilisikute kätes. Mõningad turvalahendused, nagu isiklikuks kaitseks relva hankimine, võivad siiski inimeste ebakindlust suurendada. Näiteks on käsirelvade levik Lõuna-Aasia neljas kogukonnas suurendanud hirmu, ärevust ja ebakindlust. ÜRO peasekretär tutvustas 2018. aastal uut desarmeerimise kava. Arvestades üha keerukamaid ja pikaajalisemaid konflikte, kiiret tehnoloogilist arengut ja püsivaid tuumaohute, kutsutakse tegevuskavas valitsusi üles kiirendama relvajõudude vähendamist nii kogukonna kui ka riiklikul tasandil.

Ometi kuuluvad mitmed suured ametliku arenguabi andjad ka maailma suurimate relvaekspordijate hulka ning edusammud rahvusvaheliselt kokkulepitud desarmeerimiskohustuste täitmisel on olnud aeglased. See viitab ülemaailmse solidaarsuse ja

koostöö asemel proteksionistliku poliitika tähtsustamisele. Usalduse puudumisega on vaja kiiresti tegeleda, et vägivallast mõjutatud kogukondi lepitada ning vähendada polariseerumist ja leevendada pingeid väljaspool otseseid konflikte ja konfliktijärgseid piirkondi.

Lepitusprogrammid võivad konfliktijärgsetes oludes toetada ülesehitust, kuid rühmadevaheliste kontaktide suurenemine väljaspool poliitilisi olusid suurendab lootust usalduse ja sallivuse tekkele. Siiski tuleb selliste tegevuste soovimatutele mõjudele pöörata erilist tähelepanu, kuna neid on seostatud posttraumaatilise stressihäire ja muude negatiivsete tagajärgede tekkega. Ilma suurema vastutuse võtmiseta, inimõiguste kaitsmise ja inimõiguste rikkumiste eest karistamatuse lõpetamiseta võib konfliktidega seotud vägivald võtta uusi pöördeid. Sellega seoses võib pahameel ja usaldamatus ühiskondlikes ja poliitilistes institutsioonides püsida, tekitades sel viisil varjatud pingeid.

Vastutuse võtmine ja ülemaailmne rahule pühendumine on esmatähtis

Usalduse ja solidaarsuse edendamise põhikomponentideks on vastutuse ja rahuga seotud kohustuste täitmine. Kuna aga pikaajalised vägivaldsed konfliktid valitsusväliste osalejate vahel ja organiseeritud kuritegevusest tulenev lõputu vägivald moodustavad tänapäeval üha suurema osa vägivaldsetest konfliktidest, kerkivad esile küsimused juhtimise ja vastutuse võtmise kohta. Teadlased on üha enam osutanud kuritegelike valitsemisrežiimide (sageli sunniviisilisele) võimule surumisega. Näiteks on uuringutest selgunud, et Mehhikos ründavad kartellid valitud ametnikke ja poliitilisi kandidaate, et kehtestada kontrolli kohaliku territooriumi üle. Kui organiseeritud kuritegevus, kohalikud jõugud või relvastatud rühmitused võtavad endale riigile omased ülesanded valitseda, tagada kohaliku kogukonna kaitse ja jõustada reegleid, satub ohtu riiklik vägivaldmonopol ja kohtusüsteemid ei suuda kodanikke kaitsta. Covid-19 pandeemia ajal on kuritegelikud organisatsioonid kasutanud rahvatervise kriisi oma mõju laiendamiseks, näiteks sotsiaalse distantseerumise jõustamise või kohalikele elanikele kaupade jagamise kaudu. Sarnased inimõiguste ja vastutuse küsimused on tõstatatud seoses konfliktide tõttu sunniviisiliselt ümberasustatud inimeste arvu suurenemisega ning autonoomsete süsteemide ja TI kasutamisega sõjapidamises.

Praegune mitmepoolne süsteem, mis on osaliselt üles ehitatud tulevaste põlvkondade päästmiseks sõja tagajärgedest, näeb vajadust arendada institutsioone uute konfliktiohtudega silmitsi seismiseks. Humanitaar-, arengu- ja rahukäsitluse kolmikseos ei viita mitte ainult

füüsilise turvalisuse tähtsusele, vaid ka majanduslike, sotsiaalsete, poliitiliste ja kultuuriliste vabaduste olulisusele, et edendada rahumeelset ja õiglast tulevikku kõigi jaoks. Ühiskondlikud uuendused kliima- ja julgeolekuruumis ning rahukõnelustel ekspertide arvu suurendamine, sealhulgas resolutsioon „Noored, rahu ja julgeolek“, pöördelise tähtsusega ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioon nr 1325 sooperspektiivi arvestamise kohta konfliktide lahendamisel ning hiljutised ÜRO Julgeolekunõukogu arutelud uute ja arenevate tehnoloogiate üle näitavad, kuidas julgeoleku mõiste on mitmepoolses ruumis laienemas.

Mitmepoolne rahu tagamine tasakaalustab humanitaarsuse ja pikaajalised arengupüüdlused. Selle tõhusust võivad suurendada rahvusvahelised kohustused edendada inimjulgeolekut ja inimõigusi: kaitsta konfliktides tsiviilelanikke, võimestada ajalooliselt tõrjutud rühmi ja kogukondi või leevendada surveid planeedile. Üleskutsed võrgustatud mitmepoolsusele rõhutavad kõigi sotsiaalvaldkonnas osalejate kohustust kaitsta inimõigusi. Inimõigusi ja rahu käsitlevate rahvusvaheliselt kokkulepitud konventsioonide täitmise kohustus edendab ka ühtset säästva arengu tegevuskava aastaks 2030. Õigupoolest pole rahule pühendumine mitte ainult moraalne kohustus, vaid see on ka majanduslikult kasulik. Kui investeerida täna 1 dollar konfliktide ennetamisse, võib see tulevikus säästa kuni 16 dollarit. Seevastu konfliktide ja vägivalla maksumuseks hinnati 2019. aastal 10,5% maailma SKPst. Murettekitav on see, et ülemaailmsed suundumused viitavad siiski desarmeerimise ja mitmepoolsuse aeglasele edenemisele.

Rahumeelse elu saavutamise nimel tegutsemine ühendab võimestamise ja kaitse

Inimjulgeoleku kontekstis tähendab võimestamise rõhutamine ka seda, et inimesi kaasatakse rahu nimel tegutsemisse. Inimeste võimestamine rahu nimel tegutsemiseks on praeguses olukorras esmatähtis, sest konfliktid hõlmavad üha enam pikaleveninud konflikte paljude erinevate osalejatega ja nende tagajärjed kanduvad üle riigipiiride. Peatüki viimases osas räägitakse sellest, kuidas konfliktianalüüsides ja rahu tagamisel inimestele keskendumine toob esile konflikti ja rahu mõõtmed, millele tavaliselt tähelepanu ei pöörata, ja võib anda inimestele võimaluse saada muutuste elluvijateks. Oluline on peamiste muutuste elluvijate jõupingutuste väljaselgitamine, toetamine ja võimendamine kohalikul, riiklikul, piirkondlikul ja ülemaailmsel tasandil ning samuti konstruktiivsete dialoogide pidamiseks platvormide leidmine. See nõuab ka levinud sotsiaalsete normide ja võimuhierarhiate muutmist, mis piiravad ajalooliselt tõrjutud

rühmade valikuvabadust ja häält. Näiteks võib naiste kaasamine rahuprotsessidesse suurendada püsivate rahukokkulepete sõlmimise tõenäosust. ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioonis nr 1325 naiste, rahu ja julgeoleku kohta kutsutakse üldsust arvestama sooliste perspektiividega ja suurendama naiste rolli rahutagamises.

Võimestamisele suunatud jõupingutused konfliktiohtudega tegelemiseks peavad kaitsma neid, kellel on oht ohvriks langeda, ning samal ajal tuleks vastutusele võtta need, kes vägivallaga jätkavad ja inimõigusi rikuvad. Seega on süsteemsed lähenemisviisid olulised mitte ainult konfliktiga seotud pingete ja riskide vähendamiseks makrotasandil, vaid ka vägivalla ennetamiseks üksikisiku tasandil. Noores eas vägivallaga kokkupuutumine võib vähendada laste tundlikkust ja suurendada tõenäosust, et nad lepivad vägivaldse käitumisega ega unusta seda. Kui majanduslike võimaluste puudumine võib vähendada vägivalla alternatiivkulusid, siis ebavõrdsus ja tõrjutus võivad tekitada probleeme, mida poliitikud saavad kasutada konflikti õigustamiseks.

Vägivaldsete konfliktide dünaamika on arenemas uute inimjulgeolekuohtude taustal

Inimjulgeoleku strateegiad, mis põhinevad kaitsel, võimestamisel ja solidaarsusel, võivad praeguseid vägivallale suunatud lähenemisviise täiendada. See on eriti asjakohane praegu, pidades silmas näiteks rahutusi Afganistanis, riigi ja põlisrahvaste lepitamise tulevikku või üleminekumeetmeid inimeste ja paikkondade toetamiseks laiaulatuslike muutuste läbiviimisel, et leevendada planeedile tekitatavat survet.

Konfliktid on muutumas üha keerukamaks, rahvusvahelisemaks, mitmemõõtmelisemaks ja killustatumaks, kaasates rohkem osalejaid ja kestes pikemaajaliselt. Seetõttu toimub ka areng üha ebakindlamates tingimustes. Tavapäraselt julgeolekupoliitikat aitaks tõhustada see, kui süstemaatiliselt kaalutaks, kuidas kattuvad inimeste julgeolekuohud pingeid tekitavad ja konflikti tekkimise ohtu suurendavad. Samamoodi võivad arengualased käsitusviisid, milles ei võta arvesse ebavõrdsust ja planeedile tekitatud survet, veelgi süvendada inimeste julgeolekuohte. Järgnevalt arutletakse, kuidas inimeste uued julgeolekuohud mõjutavad konfliktide dünaamikat. See mittetäielik ülevaade näitab, miks probleemide ristumiskohad nõuavad hoolikat tähelepanu põhjusel, et need võivad avada uusi võimalusi konfliktidega tegelemiseks.

Antropotseeni ajal süvenevad konflikti tekkimise ohud; kliimamuutused suurendavad ohtu

Muutuv kliima on üks antropotseeni tunnuseid. Maa ja maailmamere ökosüsteemid ning nende antavad panused on inimtekkeliste kliimamuutuste tõttu muutumas ning bioloogilise mitmekesisuse vähenemine on pidev, mis vähendab üha enam ökosüsteemi vastupanuvõimet ning kahjustab inimeste tervist, toimetulekut ja heaolu. Kuigi endiselt on käimas arutelud kliima ja konfliktide otsese seose üle, on paljudes uuringutes tuvastatud nende vahel mitmeid seoseid ning rõhutatud antropotseeni ja konfliktide dünaamika koosmõju. See nõuab inimökoloogilise (eba)kindluse laiemat mõtestamist, mis kajastaks antropotseeni süsteemset ja kõikuvat olemust. Ka konfliktid võivad veelgi halvendada keskkonnaseisundit, millel teadlaste sõnul on tõsised tagajärjed. Konfliktid on lõppkokkuvõttes seotud sotsiaalse tasakaalustamatusega: horisontaalne ebavõrdsus, võimuhierarhiad ja poliitilised huvid, mis näivad keskkonnakonfliktidele rohkem kaasa aitavat kui keskkonna halvenemise või loodusvaradele juurdepääsu otsesed mõjud.

Kliimamuutused mõjutavad ebaproportsionaalselt palju neid riike, kus juba esineb relvakonflikte. 2020. aasta lõpus toimus 21 käimasolevast ÜRO rahuoperatsioonist 10 riikides, mida kliimamuutused olid kõige rohkem mõjutanud. Kuigi see on tingitud geograafilisest asukohast, suurendavad relvakonfliktid raskusi kliimamuutustega toimetulekul ja nendega kohanemisel ning võivad isegi süvendada keskkonnaseisundi halvenemist. Konfliktid nõrgestavad valitsusasutusi ja juhivad tähelepanu säästvalt arengult sõjalistele probleemidele. Suurenemas on nii ülemaailmsed sõjalised kulutused kui ka militaarne süsinikujälg. Konfliktid võivad otseselt kahjustada ka looduskeskkonda. Näiteks võivad rünnakud füüsilisele infrastruktuurile põhjustada õlireostust, tulekahjusid ja suuri süsinikdioksiidi heitkoguseid. Ühe hinnangu kohaselt tekitas Lahesõda 1991. aastal üle kahe protsendi ülemaailmsetest fossiilkütuste heitkogustest. Uuemad uuringud näitavad, kuidas Süüria sõja kõik osalejad hõivasid ja hävitasid põllumajandusmaid. Konfliktide tõttu vähenevad ka metsloomade populatsioonid, mis on suureks ohuks bioloogilisele mitmekesisusele.

Üleminek vähese süsinikdioksiidi heitega (CO₂-heide) majandusele on kliimamuutuste ohjeldamisel kriitilise tähtsusega, kuid konfliktid võivad tõkestada olulisi energiasüsteemi ümberkujundamisi ja säilitada vananenud saastavaid tehnoloogiaid. Vananenud tehnoloogiate järkjärgulise kaotamisega ja taastuenergia üleminekul kaasnevad ka üleminekuriskid, mis

hooletu käsitlemise korral võivad muutust aeglustada ja konflikte isegi suurendada. Mõnedel piirkondadel ja rühmadel on paremad võimalused vähese CO₂-heitega majanduses uutest võimalustest kasu saada, samas kui teised jäävad kaotajaks, kui taastumatute energiavarudega tootmise ja sellega seotud töövõimaluste järkjärgulisel kaotamisel meetmeid ei võeta. Kui ülemineku jaotuslikke mõjusid peetakse ebaõiglaseks ning piirkonnad ja rühmad jäävad ilma toetusest uue majandusliku reaalsusega kohanemiseks, võivad sellele järgneda sotsiaalsed rahutused. Ebakindlates oludes võivad taastuenergiaprojektide ja kohalike kliimamuutustega kohanemise strateegiate kõrvalmõjud konfliktiohtu suurendada. Globaalsel tasandil võib üleminek geopoliitikat ümber kujundada, muutes riikide ja piirkondade suhtelisi positsioone ning eemaldudes poliitilisest ja majanduslikust ebakindlusest. Lisaks võib CO₂-heite vähendamise järel kasvav nõudlus mineraalide järele süvendada või õhutada uusi konflikte.

Digitehnoloogiad annavad konfliktidele platvormi

Kolmandas peatükis toodi välja digitaalsest innovatsioonist tulenevad ohud inimjulgeolekule, mis võivad luua uusi platvorme ka konfliktide jaoks. Samad tehnoloogiad võivad pakkuda küll uusi võimalusi vastutuse tagamiseks ja rahu edendamiseks, näiteks konfliktiohtude parema prognoosimise kaudu, kuid uute tehnoloogiate kasutamine sõjalisel eesmärgil võib kujutada endast tõsist ohtu inimeste julgeolekule. Näiteks autonoomsed relvasüsteemid ja TI võivad vähendada inimeste osalemist sõjapidamises, mis tekitab küsimusi jõu kasutamise seotud vastutuse kohta. Olemasolevatest reguleerivatest raamistikest ei piisa selliste kujunemisjärgus tehnoloogiatega seotud inimõiguste ohtude käsitlemiseks.

Mõned digitehnoloogiad võivad hõlbustada ebaseaduslike majandustehingute tegemist ja maksudest kõrvalehoidmist, kuna need tagavad anonüümsuse ja jälitamatud tehingud. Isikuandmete veebis jagamine ja säilitamine seab inimesed ohtudesse, mis ulatuvad identiteedipettusest ja -vargusest kuni vihakuritegude, rünnakute ja küberkiusamiseni. Pooled internetikasutajatest võivad langeda küberkuritegevuse ohvriks. Internetis leviv vihakõne on ebaproportsionaalselt suunatud naiste ja vähemusgruppide vastu ning veebipõhine ahistamine võib vaigistada aktiviste ja õhnestada avalikku arutelu. Kuigi suurtel sotsiaalmeedia platvormidel on kehtestatud privaatsuspoliitika vaenuliku käitumise keelustamiseks, siis on reguleerivaid raamistikke siiski vähe. See tähendab, et paljudel ettevõtetel on vabadus oma äranägemise järgi otsustada, milline on internetis vastuvõetav käitumine, ning muuta sellega

interneti paljude inimeste jaoks veel ebaturvalisemaks. Algoritmid, mida sotsiaalmeedia platvormid sisu reklaamimiseks kasutavad, võivad luua teemaklasteid ja levitada valeinformatsiooni, mis võib põhjustada polariseerumist. Kuigi mõned uuringud osutavad digiplatvormide potentsiaalile suurendada radikaliseerumist ja värbamist äärmusrühmitustesse, ei ole internetis levivate vihakõnede ning tegeliku vägivalda ja kuritegevuse vahel olevat seost veel täielikult kindlaks tehtud. Kübervägivalda ohvrite jaoks ei pruugi veebivälise ja veebivägivalda eristamine kasulik olla, kuna rünnakud veebis õhutavad hirmu ja piiravad inimeste vabadusi, kahjustades sellega inimeste turvalisust.

Kasvav ebavõrdsus tekitab pingeid; konfliktid on rühmade lõikes erinevad

Horisontaalset ebavõrdsust on pikka aega peetud konfliktide peamiseks ajendiks, kuid konflikti ja ebavõrdsuse seos näib olevat mitmesuunaline. See tähendab, et horisontaalne ebavõrdsus kujundab vägivalda ja konflikte, kuid viimased kujundavad ka ebavõrdsust. Need vastastikused seosed on olulised siis, kui ebavõrdsus rühmades on seotud süstemaatilise poliitilise, sotsiaalse ja majandusliku tõrjutuse või teatud rühmade diskrimineerimisega. Poliitikud või muud huvirühmad võivad konfliktide esile kutsumiseks kasutada rühmade vahelisi murdejooi. Kuid see ei ole piisav põhjendus kodanikuvabaduste piiramiseks, arvestades, et enamik diskrimineerimise, tõrjutuse ja ebavõrdsuse vastu võitlevaid rühmitusi ja sotsiaalseid liikumisi kasutab oma hääle kuuldavaks tegemiseks rahumeelseid meetodeid. Horisontaalne ebavõrdsus üksi ei vallanda automaatselt vägivaldseid konflikte, vaid selle vägivaldseks muutmiseks on vaja muid vahendeid.

Inimeste arusaam ebavõrdsusest ja ebaõiglusest näib olevat konfliktiohtude edendamisel otsustava tähtsusega. Rühmad, kes peavad ebavõrdsust ebaõiglaseks ja kes on tõenäolisemalt tundlikud poliitilise juhtimise ning selliste narratiivide suhtes, mis õhutavad vägivalda, kaasatakse suurema tõenäosusega tegutsema. Horisontaalsest ebavõrdsusest tingitud konfliktipinged suurendavad digitehnoloogia võimalike kahjude mõjusid. Nagu eespool öeldud, võivad teemaklastid ja laia levikuga valeinformatsioon vaenulikkuse ja võõrandumise tunnet veelgi süvendada.

Konfliktid mõjutavad rühmi ja paikasid erinevalt ning on koosmõjus olemasolevate sotsiaalsete ja sooliste normide, hoiakute ja väärtustega. Mehed langevad suurema tõenäosusega vägivaldakaritegude ja mõrvade ohvriks ning hukuvad lahingutes. Kuid mehed

moodustavad ka 90% mõrvade toimepanijatest kogu maailmas ning sooritavad vägivalda- ja seksuaalkuritegusid palju sagedamini kui naised. Sõjapidamises on endiselt naistevastane seksuaalvägivald jälestusväärne inimõiguste rikkumine. Üks kõige rängemaid, kuid siiski laialdaselt sallitavaid inimjulgeoleku rikkumisi on aga naiste- ja lastevastane vägivald nende enda kodudes ja kogukondades. Umbes iga kolmas naine maailmas on kogenud füüsilist ja/või seksuaalset vägivalda ja seda enamasti lähisuhtepartneri poolt. Seega võib paljude naiste jaoks kõige ohtlikumaks kohaks pidada just nende enda kodu.

Konfliktid on kasvav rahvatervise probleem

Relvastatud konfliktid ja vägivald ei kujuta otseselt ohtu mitte ainult tervisele, vaid ka inimeste julgeolekule, kahjustades füüsilist ja vaimset heaolu. Konfliktidel võib olla pikaajaline negatiivne mõju olulistele tervist mõjutavatele teguritele, nagu leibkonna toimetulek ja haridus. Konfliktipiirkondades elavad inimesed seisavad silmitsi suurenevate terviseriskidega. Neid mõjutavad ebaproportsionaalselt nii traumad ja vigastused kui ka vaimse tervise probleemid, mis võivad põhjustada invaliidsust ja kroonilisi haigusi, kui vägivalda jätkumine vähendab juurdepääsu kvaliteetsetele tervishoiuteenustele. Konfliktid hävitavad tervishoiu infrastruktuuri ja teenused, suurendades sellega inimeste haavatavust traumade ja haiguste suhtes, mis ei ole võitlusega otseselt seotud. Samuti võivad jääda paljud mittenakkushaigused ravimata ning konfliktid võivad suurendada stressi ja muid riskitegureid.

Need kahjulikud tervisemõjud mõjutavad juba niigi riskirühma kuuluvaid elanikke. Konflikti seostatakse näiteks naistevastase ja seksuaalse vägivalda sagenemisega, sugulisel teel levivate haiguste sagenemisega ja emade tervisliku olukorra halvenemisega. Konfliktipiirkondades on eriti tõsine probleem toiduga kindlustamatus, mis võib eelkõige laste seas alatoitumust ja terviseriske põhjustada. Konfliktid ja vägivald vallandavad ümberasumisi, mis seavad inimesi veelgi rohkem tervisele seotud ohtudesse. Ohud võivad veelgi süveneda konfliktipiirkondade vahetus läheduses, kus on suurem oht eluohtlike haiguste, nagu koolera ja malaaria puhangute vallandumiseks ning tõenäoliselt ka Covid-19 levikualade tekkeks.

Erinevad rahvatervise kriisid, näiteks Covid-19 pandeemia, nõuavad erakorralisi poliitikameetmeid ja piiranguid inimeste tervise kaitsmiseks. Kui meetmeid peetakse ebatõhusaks või ebaõiglaseks või nendega kaasnevad ebasoodsad jaotuslikud mõjud, võivad sotsiaalsed ja poliitilised pinged kasvada. Kuigi pandeemia levikuga konfliktid vähenesid,

kasvas poliitiline vägivald 2020. aastal rohkemates riikides kui vähenes. Afganistan, Mehhiko, Süüria, Ukraina ja Jeemen kogesid sel aastal kõige rohkem poliitilist vägivalda, samas kui Kamerunis, Kongo Demokraatlikus Vabariigis, Iraagis, Malis ja Nigeerias suurenes konfliktide arv enam kui 50 protsenti.

Inimeste asetamine konfliktianalüüsi, konfliktide ennetamise ja rahu säilitamise keskmesse näitab inimjulgeoleku käsitluse jõudu

Pärast aastakümneid kestnud järkjärgulist pingete leevenemist on konfliktid taas sagenemas. 2020. aastal toimus 37 riigis 56 aktiivset valitsuspõhist konflikti, millest enamus on alates teise maailmasõja lõpust seotud riigi valitsusega. Suurt osa sellest kasvust võib seostada Islamiriigi astumisega otsesesse konflikti paljude riikide valitsustega. Valitsuspõhised sõjad suurendavad konfliktide tekkimise võimalusi ka valitsusväliste osalejate vahel. 2020. aastal nõudis 72 aktiivset valitsusvälist konflikti 23 000 inimese elu. Need arvud osutavad sellistele vägivaldsetele konfliktidele, mis on vähem riigikesksed ja üha pikaajalisemad.

Tänapäeva konfliktid kipuvad olema vähem surmavad kui sõjad enne 1990. aastat. Enamik lahingutega seotud surmajuhtumeid on koondunud vaid üksikutesse riikidesse. Kuritegevus on võrreldes relvakonfliktidega muutunud suuremaks vägivaldsete surmade allikaks ning enamik neist leiab aset väljaspool tavapäraseid konfliktipiirkondi. Ameerika osakaal on 40% kogu maailma mõrvajuhtumitest ning mõrvade arv on piirkonnas püsinud kõrge ja stabiilsena, samas kui mujal maailmas on see langenud. Lisaks tapmistele puutuvad ladinaameeriklased ebaoproportsionaalselt palju kokku muude vägivallakuritegedega.

Sellel põhjal on konfliktide mõõtmine ja jälgimine koormatud poliitiliste ja tehniliste katsumustega. Traditsioonilised konfliktisituatsioonide mõõdikud, näiteks käimasolevate konfliktide arv või lahingutega seotud surmajuhtumid, ei kajasta täielikult tänapäeva relvakonfliktide ulatust ega anna täielikku pilti vägivaldsete konfliktide mõjust inimeste julgeolekule. Kuna pikaajalised konfliktid ja organiseeritud kuritegevus koonduvad samal ajal piirkondlikesse kriisikolletesse ja levivad üle piiride, on vaja andme- ja mõõtmisuuendusi, et paremini mõista, keda konflikt mõjutab. Kuigi sõjategevusega seotud surmajuhtumeid on vähem kui varem, on vägivaldsed konfliktid muutunud aastatepikkusteks. Vägivaldsed konfliktid tekitavad tohutuid kannatusi, sealhulgas füüsilisi vigastusi, vaimse tervise

probleeme, traumasid, seksuaalvägivalda, ärakasutamist ning üldist hirmu ja usalduse kadumist.

Käesolevas raportis tutvustatakse konfliktidest mõjutatud inimeste arvu kindlaksmääramisel uuendust, mis toob esile selgeid suundumusi. Konfliktisündmuste läheduses elavate inimeste arv on alates 1990. aastast kasvanud üle kahe korra ning ka konfliktidest mõjutatud inimeste osakaal on kiiresti kasvanud. Täna elab konfliktidest mõjutatud piirkondades umbes 1,2 miljardit inimest, neist 560 miljonit riikides, mida ei peeta ebakindlateks. 2020. aastal elas konfliktipiirkondade läheduses inimesi vähemalt 25 sellises riigis. Aastatel 2014–2020 kasvas konfliktipiirkondades elavate inimeste arv 378 miljoni võrra ja 40% neist asusid väljaspool ebakindlaid piirkondi. Kuna üldiselt kipuvad konfliktide analüüsid ja rahu tagamine keskenduma ebakindlusele, võivad konfliktidest mõjutatud inimesed väljaspool tavapäraseid konfliktipiirkondi tähelepanuta jääda.

Konfliktipiirkonnas elamisel ja vägivaldaga otseselt või kaudselt kokkupuutumisel on negatiivne mõju inimarengule. Vähenenud turvatunne ja vaimse tervise halvenemine on aktiivsete vägivallasündmustega kogukondades tavalised. Näiteks kohalike mõrvade arvu suurenemise tõttu Colombias Bogotás sagenesid noorte seas vaimse tervise häired ja posttraumaatilised stressihäired, sealhulgas nende seas, kellel otsene kokkupuude vägivallaga puudus.

Vägivald ja hirm vägivalla ees sunnivad inimesi kodust lahkuma ja mujalt varjupaika otsima. Sunniviisiliselt ümberasustatud inimeste arv on kasvanud, ulatudes 2020. aastal 82,4 miljonini. Raportis kirjeldatakse veel mitmeid inimeste julgeolekuohte, millega sunniviisiliselt ümberasustatud inimesed silmitsi peavad seisma. Kuigi arvatakse, et Afganistani, Somaalia ja Süüria konfliktide tõttu on tekkinud üle poole maailma pagulastest, põhjustavad ka inimjulgeoleku ohud, konfliktid ja vägivald ümberasumist sõjapiirkondadest väljapoole. Enneolematu vägivald, kuritegevuse lai levik ja karistamatus ohustavad inimeste julgeolekut Kesk-Ameerikas ja tõrjuvad kodudest välja Põhjakolmnurga riikide (El Salvador, Guatemala ja Honduras) kodanikke.

Suurenev probleem on ka riigisisene ümberasumine, eriti seoses kliimamuutuste ja keskkonnaseisundite halvenemisega.

Samas võib hirm vägivalla ees vähendada ka inimeste liikuvust, mõjutada nende liikumist avalikus ruumis ja vähendada osalemist kogukonna tegevustes. See näib paika pidavat isegi piirkondades, kus konflikte, vägivalda ja kuritegevust on vähe, mis näitab, kuidas nii

mõõdetud kui ka tajutav ebakindlus võib kujundada käitumist, kahjustada heaolu ja piirata valikuvabadust. Raporti esimeses peatükis on mainitud, et inimeste ebakindlus eksisteerib kõigis inimarengu indeksi kategooriates. Lisaks on ebakindlustunne aja jooksul üha suurenenud ning suurim kasv on toimunud väga kõrge inimarengu indeksiga riikides. Kuritegevus, vägivald ja terrorism on viimases World Risk Polli arvamusuuringus teine enim viidatud oht isiklikule turvalisusele ning üle 60% maailma elanikkonnast on mures vägivaldakuuritegedest tulenevate kahjude pärast.

Hea näide inimeste julgeolekukäsitluse kasutamise jõust on konflikti analüüsis vaidluste asemel inimestele keskendumine. See näitab, kuidas vägivaldsed konfliktid mõjutavad üha enam inimesi väljaspool traditsioonilisi konfliktipiirkondi, kes võivad tähelepanuta jääda, kui tähelepanu keskmes on võitlus. Samuti kinnitab see, et konfliktid ei ohusta mitte ainult füüsilist turvalisust, vaid võivad vähendada ka usaldust, solidaarsust, valikuvabadust ja võimestamist, mida peetakse inimeste julgeolekut ähvardavate uute ohtudega toimetuleku põhikomponentideks. Inimkeskne konfliktianalüüs asetab inimesed konfliktide ennetamise keskmesse ja suunab tähelepanu inimeste võimestamisele, et muuta muutuste elluviimine rahu nimel võimalikuks. Süstemaatiline töö konflikti ja rahu kohalike näitajate leidmiseks võib võimendada konfliktis elavate inimeste häält. Teised lähenemisviisid hõlmavad rahuoperatsioonide tõhususe mõõtmist nii inimeste elus kui ka institutsioonides. Lõppkokkuvõttes tunnevad, kogevad ja loovad just inimesed konflikte, vägivalda ja rahu.

2. Teoreetiline raamistik

Tõlketeadlase Andrew Chestermani sõnul on alust arvata, et suurem osa tõlkijaid ei pea vajalikuks enne tõlkima asumist kulutada aega tõlkimise ega tõlketeooria peale mõtlemiseks, sest seda peetakse kasutuks ajaraiskamiseks, millest pole kasu ei tõlkijale ega tõlkevaliteedile. Chesterman peab sellise vaate üheks põhjuseks viimastel aastakümnetel toimunud üleminekut kirjeldavale teooriale, mille eesmärk on tõlkeid kirjeldada ja selgitada, kuid mitte öelda tõlkijatele otse, kuidas tõlkida. Siiski leiab ta, et kirjeldavad empiirilised uuringud erinevate tõlkevalikute mõjude kohta võivad anda tõlkijatele asjakohast teavet. (Chesterman 2017: 45)

Magistritöö jaoks sobiva teoreetilise raamistiku valimiseks oli oluline esmalt määratleda lähteteksti olemus, võttes arvesse nii teksti liiki kui ka sisu. Kuna lähtetekst on informatiivne populaarteaduslik tekst, mille lugejaskonda võib arvata laiemat üldsust, tuleks võimalikult selgelt ja arusaadavalt edasi anda selle sisu, vältida kantseliitlikku keelt ning jälgida, et info ei läheks sihtteksti üle kandes kaduma.

2.1 Lähtetekst

Töö lähtetekst on Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Arenguprogrammi (*United Nations Development Programme*) 2022. aasta eriraport „New threats to human security in the Anthropocene. Demanding greater solidarity“, kus keskendutakse inimturvalisusele nii digitaalses kui ka päriselu kontekstis. ÜRO Arenguprogrammi asutas 1966. aastal ÜRO Peaassamblee. Arenguprogrammi eesmärk on lõpetada vaesus ja aidata inimestel luua paremat elu põhiliselt madalama elatustasemega riikides ja arengumaades (ÜRO Arenguprogramm 2022). Tekst on ÜRO Arenguprogrammi kodulehel vabalt kättesaadav ja seda saavad lugeda kõik huvilised. Raportist on lühike ülevaade tehtud ka prantsuse, hispaania ja jaapani keelde, kuhu on valitud vaid kõige olulisem teave ja kogu tekst ei ole nii täpselt tõlgitud, kuid magistritöö eesmärk oli siiski anda võimalikult täpselt edasi lähteteksti sisu.

Inimturvalisuse keskmes on inimene ning see puudutab seda, kuidas inimesed elavad, millised on nende võimalused ja millised ohud neid ümbritsevad (Human Development Report 1994: 22). 2022. aasta eriraportis uuritakse just selliseid ohte inimturvalisusele, mis on viimastel aastatel muutunud eriti silmapaistvaks. Näitena võib nimetada ohte, mis tulenevad digitaaltehnoloogiast, ebavõrdsusest, konfliktidest ja tervishoiusüsteemide suutlikkusest tulla toime uute väljakutsetega, nagu näiteks hiljuti läbielatud COVID-19 pandeemia. ÜRO

peasekretär António Guterres on raporti eessõnas maininud, et kuigi inimesed kogu maailmas elavad võrreldes varasemaga tervemat ja jõukamat elu, on see kõigest hoolimata kaasa toonud pigem ebakindlust ja turvatunde vähenemist.

Läbiv teema on tõlgitud tekstis antropotseen, millega on tihedalt seotud kõik tõlketekstis kajastatud probleemid. Antropotseen ehk inimese ajastu on geoloogiline ajajärk, mil Maa domineerivaks liigiks on inimene ning mil inimtegevus ja selle mõjud on kaasa toonud ohtlikke planetaarseid muutuseid ning globaalset ebakindlust (Human Development Report Office 2022). Võõrsõnade leksikoni järgi on antropotseen „ajastik, mil inimlik on Maa biosfääris domineeriv tegur ning planeeti geofüüsikaliselt muutev jõud“. Antropotseeni ei ole küll geoloogilisel ajaskaalal veel täielikult kinnitatud, kuid Tartu Ülikooli geoloogiaprofessori Kalle Kirsimäe sõnul on tingimused selleks olemas (Hellerma 2021). Selle ajastu märkimisväärsimateks ohtudeks võib pidada ulatuslikke kliimamuutuseid, näljahäda, põgenikekriisi, konfliktiohte ning erinevaid digitehnoloogiaga seotud ohte. Oma magistritöö raames olen valinud tõlkimiseks just need raporti peatükid, mis keskenduvad viimasele kahele loetelus nimetatud probleemile.

2.2 Tõlketeoreetiline alus

Tõlketeaduse arenedes on esile tulnud palju erinevaid autorikeskseid käsitlusi. Näiteks on funktsionaalse tõlketeooria üks teerajaja Katharina Reiss (1981: 124) eristanud kolme põhilist tekstitüüpi, milleks on informatiivsed, ekspressiivsed ja operatiivsed tekstid. Informatiivsed tekstid on orienteeritud teabele, kus kõige olulisem roll on sisul ning tõlkija põhiülesanne on tekstis sisalduv teave õigesti edastada (nt kasutusjuhendid, aruanded jne). Keskendudes info edastamisele, on tõlkija seadnud oma tegevusele eesmärgi. Ekspressiivsed tekstid on suunatud sihtteksti adressaadile, kus tõlkija peab säilitama lähteteksti poeetilist keelt (nt luuletused). Operatiivsed tekstid (nt reklaam) on orienteeritud teatud väärtustele ja käitumismustritele ning tõlgituna peaksid nad lähteteksti adressaadiga sarnaselt mõjutama sihtteksti adressaadi arvamusi ja käitumisi ning tooma neis esile kindlaid reaktsioone. Samas on Reiss nentunud, et sageli ei saa lähtetekste määrata ühte kindlasse kategooriasse, vaid need võivad sisaldada erinevate tekstitüüpide tunnuseid ning olla segu mitmest. Siiski on võimalik teha kindlaks domineerivam tekstitüüp ja tõlkida seda arvesse võttes. Sarnaselt Reissile on Peter Newmarki

(1988: 42) tüpoloogias tekstid liigitatud ekspressiivseteks, informatiivseteks ja vokatiivseteks, kusjuures viimaste sisu on sarnane Reissi operatiivsete tekstidega.

Magistritöös tõlkimiseks valitud tekst on valdavalt informatiivne tarbetekst, mille põhiülesanne on edasi anda informatsiooni ja fakte ohtudest inimturvalisusele. Ka raportid kuuluvad Reissi sõnul informatiivsete tekstide alla. Lähtetekst on stiili poolest küll ametlik, kuid sellegipoolest on keeles välditud keerulisi konstruktsioone, et lugejale tekstist arusaamist lihtsustada. Keelekasutus on viisakas ja tekst on asjalik ning üheselt mõistetav, kus puuduvad emotsioonid.

Reissi kõrval on eesmärgipärast tõlkimist funktsionaalses tõlketeoorias ehk *skopos*-teoorias käsitlenud ka Hans J. Vermeer. *Skopos* tähendab eesti keeles „eesmärki“ ning tõlkeprotsessi ja -valikuid juhib just sihtteksti *skopos*, mis võib tunduvalt erineda lähteteksti *skoposest* (Saluäär 2007: 6). Vermeeri (2000: 221) sõnul on igal tõlkel eesmärk ehk *skopos* ning seega tuleb tõlkimisel arvesse võtta, milleks ja kellele antud tõlget vaja on. Eesmärk on seejuures just tõlketegevusel, mitte tekstil endal, sest funktsiooni annab lugemise hetkel tekstile just lugeja. Christiane Nordi (2006: 132) järgi võib tekstil olla aga funktsioone sama palju kui lugejaid. Vajaliku eesmärgi saavutamiseks on tõlkija kõige olulisem ülesanne enne tõlkima asumist välja selgitada kellele ja milleks on tõlge vajalik. *Skopos*-teooria autor Vermeer ja keeleteadlane Reiss andsid 1984. aastal esimest korda koos välja raamatu „Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie“, mida on hiljem ka inglise keelde tõlgitud. Selle kohaselt on *skopos*-teooria põhireeglid järgmised (Reiss, Vermeer 2014: 107):

- 1) *Translatum* ehk sihttekst sõltub tõlke eesmärgist ehk *skoposest* (*skopose*-reegel);
- 2) sihttekst annab sihtkultuuris ja -keeles edasi teavet lähtekeeles ja -kultuuris antud teabe kohta;
- 3) tõlkeprotsess on pöördumatu;
- 4) sihttekst peab olema tekstisisiselt koherentne;
- 5) sihttekst peab olema lähtetekstiga koherentne;
- 6) eelnimetatud viis reeglit on järjestatud hierarhiliselt ning olulisimal kohal neist on *skopose*-reegel.

Skopose-reegli järgi peaks tõlkijal olema selge eesmärk ja otsus, milliseid tõlkemeetodeid või tõlkestrateegiaid selle eesmärgi saavutamiseks kasutada ning mis aitab ka lugejatel tõlkija eesmärki mõista.

Kuna magistritöös valminud sihtteksti lugejaskonda kuulub laiem avalikkus, siis arvestatigi tõlkimisel eelkõige sihtlugejaga ja eesmärk oli neile lähteteksti sisu ja mõtet võimalikult selgelt ja arusaadavalt edasi anda, kaotamata sealjuures algteksti stiili ja fookust. Kuna lähtetekst on stiililt ametlik ja fookuses on eelkõige üksikasjaliku informatsiooni edastamine lugejale, siis on seda joont üritatud ka sihttekstis hoida.

2.3 Tõlkemeetod

Sihtteksti analüüsidest toetun Peter Newmarki (1988: 45-47) kaheksale funktsionaalsele tõlkemeetodile. Newmark eristab tõlkemeetodeid ja tõlkeprotseduure, mille erinevus on tema sõnul selles, et tõlkemeetodeid rakendatakse kogu tekstis, aga tõlkeprotseduure lausetes ja keele väiksemates üksustes. Newmarki tõlkemeetodid on järgmised.

1) **Sõnasõnaline tõlge** (*word-for-word translation*)

Tõlkemeetod, kus säilitatakse lähteteksti sõnade järjekord ja sõnu tõlgitakse üksikult nende enamlevinud tähenduste järgi, kontekstiväliselt. Kultuurispetsiifilised sõnad tõlgitakse tähttäheliselt.

2) **Täpne tõlge** (*literal translation*)

Lähtekeele grammatilised konstruktsioonid asendatakse nende täpseimate lähtekeele vastetega, kuid leksikaalsed sõnad tõlgitakse taaskord üksikult, kontekstiväliselt.

3) **Originaaltruu tõlge** (*faithful translation*)

Originaaltruu tõlge püüab reprodutseerida originaali täpset kontekstuaalset tähendust sihtkeele grammatilisi piiranguid järgides. Kultuurispetsiifilised sõnad kantakse üle ja tõlkes säilitatakse grammatilise ja leksikaalse „ebanormaalsuse“ määr (kõrvalekalle lähteteksti normidest). Eesmärk on olla täielikult truu lähteteksti autori kavatsustele ja tekstiloomele.

4) **Semantiline tõlge** (*semantic translation*)

Semantiline tõlge erineb originaaltruust tõlkest vaid selle poolest, et see peab lähteteksti esteetilist väärtust rohkem arvesse võtma, et lähteteksti ei jääks assonantsi, kordusi või

sõnamänge. Kui originaalitrüki tõlge on kompromissitu ja dogmaatiline, siis semantiline tõlge on paindlikum.

5) **Adaptatsioon** (*adaptation*)

Adaptatsiooni peetakse kõige vabamaks tõlkevormiks. Kasutatakse peamiselt näidendite ja luule tõlkimisel, kus teemad ja tegelased säilivad ning lähtekeele kultuur muudetakse sihtkeele kultuuriks, kus tekst kirjutatakse ümber.

6) **Vaba tõlge** (*free translation*)

Vaba tõlge reprodutseerib lähteteksti sisu ilma selle vormita. Tavaliselt on tegu lähtetekstist pikema parafrasiga.

7) **Idiomaatiline tõlge** (*idiomatic translation*)

Idiomaatilises tõlkes originaalteksti sõnum reprodutseeritakse, kuid tõlkes kaldutakse tähenduse nüansse moonutama, eelistades kõnekeelseid väljendeid ja idioome, mida lähtetekstis ei pruugi olemas olla.

8) **Kommunikatiivne tõlge** (*communicative translation*)

Kommunikatiivne tõlge püüab esitada sihtteksti täpset kontekstuaalset tähendust viisil, et nii sisu kui ka keelekasutus oleks lugejale kergesti vastuvõetav ja mõistetav. (*ibid.*)

Magistritöö teksti tõlkimisel olen eelkõige lähtunud Newmarki kommunikatiivsest tõlkemeetodist, sest kuigi sellise informatiivse tekstitüübi puhul on oluline sihtteksti võimalikult lähedaselt lähtetekstile tõlkida, et informatsiooni ei oleks võimalik valesti tõlgendada, on oluline, et informatsioon sihtkeele kultuuris ka mõistetav oleks.

Tõlkelahenduste selgemaks kirjeldamiseks olen suures osas toetunud tõlketeadlase Anthony Pymi (2018) tõlkelahenduste tüpoloogiale, kus ta on eristanud kaheksat põhilist kategooriat. Pym on oma tõlketeoorias võtnud tõlketoimingutest rääkides kasutusele just termini „tõlkelahendused“, mitte näiteks „tõlketehnikad“ või „tõlkestrateegiad“. Põhjendanud on ta seda sellega, et tema tüpoloogiad põhinevad eelkõige tekstide võrdlusel ja lahendustel, mitte nendega kaasnevate kognitiivsete protsesside analüüsil (2018: 42). Pymi tüpoloogia aktsepteerib ka seda, et ühe tõlkeprobleemi lahendamiseks võib vaja minna mitme tõlkelahenduse kasutamist. Ka sihttekstis on püütud esile kerkivatele tõlkeprobleemidele leida just kõige sobivam tõlkelahendus.

Pymi (2018) tõlkelahenduste tüpoloogia liigitus on järgmine:

1) **Sõnade kopeerimine** (*Copying Words*)

Tõlkimine kõige üldisemas mõttes, kus lähtekeele elemendid tuuakse sihtkeelde üle. Seda nii foneetilisel, morfoloogilisel ja transkribeerimise tasandil.

2) **Struktuuri kopeerimine** (*Copying Structure*)

Tõlkimise käigus tuuakse lähtekeele süntaktilised või kompositsioonilised struktuurid üle sihtkeelde.

3) **Perspektiivi muutmine** (*Perspective Change*)

Tõlkija kujutab objekti teise nurga alt. See hõlmab näiteks vormimuutusi (nt muutused formaalse ja mitteformaalse isiku vahel) ja lausestruktuuriga seotud muutusi (nt passiivne lause muudetakse aktiivseks).

4) **Tiheduse muutmine** (*Density Change*)

Tõlkimise käigus muudab tõlkija tekstis sisalduva info hulka. See tähendab, et tõlkija võib sihtkeelse teksti tihedust kas vähendada (nt üldistades või ühte sõna mitme abil tõlkides) või vastupidiselt käitudes suurendada.

5) **Ümbersegmenteerimine** (*Resegmentation*)

Lausete ümbersegmenteerimine ehk tõlkimise käigus muudetakse tekstiosade järjekorda. Seda on võimalik teha näiteks lausete liitmise või poolitamise teel.

6) **Kompenseerimine** (*Compensation*)

Tõlkija annab sihttekstis lähteteksti elemente ja sisu edasi teiste meetodite abil või teises kohas. Kompenseerimise alla kuuluvad ka näiteks tõlkija märkused ja eessõnad.

7) **Kultuuriline vastavus** (*Cultural Correspondance*)

Tõlkija asendab tõlkides lähteteksti kultuurilised elemendid sihtkeele kultuurile omaste elementidega. Näiteks väljendite tõlkimise puhul leitakse sihttekstis lähteteksti väljenditele sobiv sihtkultuurile omane vaste. Samuti käivad selle alla näiteks raha- ja mõõtühikud.

8) **Teksti kohandamine** (*Text Tailoring*)

Kohandamise käigus lähteteksti semantilised või performatiivsed elemendid kas kustutatakse, uuendatakse või täiendatakse nii sisu kui ka vormi poolest.

Magistritöös leidis Anthony Pymi tüpologia kasutust just seetõttu, et see on selge ja üheselt mõistetav, kuid annab siiski ruumi loomingulisusele ja ei sunni tõlkijat valima kindlate kategooriate vahel.

3. Tõlke analüüs

3.1 Tõlkeprotsess

Magistritöök teksti otsimisel oli peamine kriteerium see, et tekst peaks olema aktuaalne ja kajastama just viimase aja murekohti. Üks põhjus, miks valituks osutus ÜRO Arenguprogrammi eriraport, oli see, et tekstis oli digitehnoloogilise edukuse eeskujuks toodud just Eesti ja meie e-riik. Samuti on raportisse panustajate seas mainitud ka endist Eesti Vabariigi presidenti Toomas Hendrik Ilvest.

Teksti tõlkimisel oli suureks abiks tõlkeabiprogramm Phrase'i (endine Memsources). Kuna magistriõpingute jooksul tutvustati meile mitut erinevat tõlkeabiprogrammi, siis tundus ka magistritöö teksti tõlkimiseks mõne programmi kasutamine hea mõte, sest see pakub head võimalust harjutada tulevaseks tõlkija tööks. Kõigist juba tuttavatest tõlkeabiprogrammidest valisin kasutamiseks Phrase'i just seetõttu, et see kujunes juba õpingute käigus oma mugavuse ja selguse tõttu minu lemmikuks ja jäin valikuga ka lõpuni rahule. Tõlkeabiprogrammi kasutamise üks eelis on kindlasti see, et programm jaotab teksti segmentideks, mis muudab tõlkimisprotsessi palju mugavamaks, sest igale lausele/segmentile saab segamatult keskenduda. Lisaks saab segmenti, mille tõlkega võib rahule jääda, märkida tehtuks, ja kui hiljem on soov mõne keerulisema segmenti juurde tagasi tulla, siis saab ka selle tekstis ära märkida. Samuti on tõlkeprogrammi kasutamise suureks eeliseks see, et see aitab vähendada ohtu, et mõni lõik või lause kogemata vahele jääb.

Tõlkimisel ei saanud ilmselgelt aga jääda lootma Phrase'is kasutusel olevale masintõlkele, sest see ei ole veel piisavalt usaldusväärne ega täpne. Küll aga andsid programmi soovitatud tõlked kohati mõtteid, kuidas ise parema tõlkelausega välja tulla. Samuti oli tõlketeksti valmis saades abi kvaliteedikontrollist, mis tõi tähelepanu alla kindlad kohad, kus programm märkas võimalikke vigasid või ebakõla. Tänu sellele funktsioonile sai vältida ka hooletusvigu.

Kindlate terminite eestikeelsete vastete leidmiseks kasutasin muu hulgas näiteks Euroopa interaktiivset terminibaasi IATE, keeleportaali Sõnaveeb ja EKI õigekeelsussõnaraamatut. Samuti oli kohati abi Euroopa Liidu Väljaannete Talituse kodulehel leitavast sõnastikust EuroVoc, kuhu on koondatud erinevates ELi organisatsioonides kasutusel olevad terminid. Kuna Euroopa Liit kujundab ka Eestis paljusid valdkondi ja vastavaid termineid, sealhulgas

neid, mis puudutavad (küber)turvalisust, tuleb liidus kasutatavate terminite teadmine vägagi kasuks.

Järgnevalt toon välja erinevaid probleeme, mis lähteteksti tõlkides esile kerkisid ning kuidas need lõpuks lahendasin. Tõlkeprobleemid on jaotatud alapeatükkideks. Esiteks olen välja toonud tõlkeprobleemid, mis on seotud konkreetsete (erialaste) terminitega. Teiseks tõin välja stiiliprobleemid, mis tekkisid kas tõlketeksti koostades või mille olin alles toimetamise käigus avastanud. Kolmandaks on välja toodud sellised tõlkeprobleemid, mis on seotud erinevate ametiasutuste nimede tõlkimisega. Iga probleemi olen illustreerinud näidetega tekstist.

3.2 Terminoloogiaga seotud probleemid

Cyberattack

Sõna *cyberattack* on väga palju kasutatud just raporti 3. peatükis, kus räägitakse digitehnoloogiast ja selle ohtudest. Kuna seda sõna oli nii palju lähtetekstis kasutatud, oli oluline selle jaoks korrektne eestikeelne vaste leida. Tegelikult on tegu väga levinud sõnaga, millest räägitakse palju nii võõr- kui ka eestikeelsetes väljaannetes, kuid kuna eesti keeles on levinud nii sõna „küberrünne“ kui ka „küberrünnak“, siis pidin välja selgitama, kumba neist õigem kasutada oleks. EuroVoc pakub üheks selle vasteks hoopis „infosõda“, mille täpsem ingliskeelne vaste on tegelikult *information warfare* (EuroVoc *sub information warfare*) ning *cyberattack* on pigem üks võimalus infosõja eesmärkide saavutamiseks (Põldaru 2009: 22). Seega jätsin EuroVoci soovitusel kõrvale. Andmekaitse ja infoturbe leksikon AKIT pakub selle vasteks „küberrünne“ (AKIT *sub cyber attack*) ja ka IATE kohaselt on eelistatum vaste „küberrünne“ ning vaste „küberrünnak“ on märgitud hoopis aegunuks (IATE *sub cyber-attack*). Sõnaveeb ja ÕS ütlevad jällegi, et sobivaim variant on „küberrünnak“ ja ei paku sõnale „küberrünne“ ühtegi vastet. Ka Riigi Infosüsteemi Ameti (RIA) kodulehe otsingumootor annab sõnale „küberrünnak“ kaks korda rohkem vasteid kui teisele. Seetõttu otsustasin ka sihtlugejat arvestades kasutada magistritöös kasutada sõna *cyberattack* vastena „küberrünnak“.

Lähtetekst	Tõlge
(1) Cyberattacks in 2007 did not compromise Estonian citizens' personal data or privacy.	(1a) 2007. aasta küberrünnakud ei ohustanud Eesti kodanike isikuandmeid ega eraelu puutumatust.

Hashtag campaign

Sotsiaalmeedia sisu kureerimisega tegeleva ettevõtte Curator kohaselt on *hashtag campaign* turunduskampaania, milles kasutatakse massideni jõudmiseks ja info levitamiseks *hashtage* (Curator 2023). Peamine küsimus selle sõnapaari tõlkimisel oli see, kas sõna *hashtag* tõlkimisel kasutada oma- või võõrsõna. Sõna *campaign* tõlkimisel polnud probleemi, sest eestikeelne „kampaania“ on väga levinud ja üheselt arusaadav. Algselt jäi *hashtag* hoopiski tõlkimata, sest ka eestikeelses sotsiaalmeedias on see tsitaatsõnana küllaltki levinud. Teksti toimetades hakkasin aga uurima, kas võõrsõna asemel saaks kasutada hoopis head omasõna. Sõnaveeb soovitas kasutada kas vastet „teemaviide“ või Andres Soojärve päris värsket vastet „haaksõna“, mis valiti välja 2020. aasta sõnavõistlusel Sõnaus ning mida soovitatakse uudisdigisõnana kasutusele võtta (Sõnaveeb *sub hashtag*). AKIT soovitas vasteks kas „trellsilti“ või samuti eelmainitud „haaksõna“ (AKIT *sub hashtag*). Trellsilt on ka IATEs märgitud eelissõnaks. Eestikeelseid meediaväljaandeid (nt Delfi ja Postimehe artikleid) uurides aga selgus, et sarnaselt Sõnaveebi soovitusel kasutatakse tsitaatsõna *hashtag* asemel tõesti eelkõige omasõna „teemaviide“ ning seda on mainitud ka EKI keelenõuandes. Seetõttu otsustasin ka tõlkes just omasõna kasuks ning lõppversiooni jäi „teemaviitega kampaaniad“.

Lähtetekst	Tõlge
(2) They are virtual civic public spaces where participants can exercise their right to freedom of expression through online discussions, petitions and hashtag campaigns .	(2a) Need on virtuaalsed avalikud kodanikuruumid, kus osalejad saavad kasutada oma õigust sõnavabadusele veebipõhiste arutelude, petitsioonide ja teemaviitega kampaaniate kaudu.

Algorithmic bias

Algorithmic bias kirjeldab süstemaatilisi ja korratavaid vigu andmetöötlussüsteemis, mis tekitavad andmetes ebaõiglaseid tulemusi ja on eelarvamustega (näiteks diskrimineerivad naisi) (Algorithm bias 2021). Sõnapaari tõlkimine tekitas raskusi, sest konkreetset tõlkevastet või soovitusi ei andnud ükski sõnastik. Näiteks kaitsepolitsei aastaraamatus 2020/2021 (Klemm

2021: 17) esineb *algorithmic bias* tekstiosas, mis käsitleb vägivaldsete äärmuslaste kujunemist internetis, kuid seda pole eesti keelde tõlgitud. Selle asemel on seda proovitud iseloomustada ühe lausega: „Ühekülgse maailmapildi tekkimist võivad soodustada ka internetikeskkonnad ise, pakkudes kasutajale sellist sisu, mida ta juba varem vaadanud või otsinud on (*algorithmic bias*).“ Sellisest infost kahjuks eriti kasu ei olnud.

Eelkõige tekitaski probleeme sõnale *bias* kõige sobivama vaste leidmine. Näiteks AKIT soovitas seda tõlkida kui „nihe“ või „hälve“ (AKIT *sub bias*). IATEs sisalduvad lisaks eespool mainitutele ka vasted „moonutus“ või „kõrvalekalle“ (IATE *sub bias*). Ükski neist tõlgetest aga ei andnud edasi seda mõtet, mida just *algorithmic bias* endas kannab. Euroopa Parlamendi 20. veebruari 2020. aasta päevakorra projektis on infodokumendi pealkirjas sisalduv *algorithmic bias* tõlgitud algoritmiliseks kallutatuseks ning sama vaste annab ka IATE. Samuti on Lisa-Batricia Karu oma algoritmilist kirjaoskust puudutavas bakalaureusetöös (2022: 15) tõlkinud selle sõnapaari just algoritmiliseks kallutatuseks. Kuna algoritmilise kallutatuse mõiste ei ole eesti keeles veel kuigi levinud ega tuntud, siis otsustasin tõlkimisel toetuda Anthony Pymi teksti kohandamise tõlkelahendusele ning lisada selle sõnapaari esimese mainimise järel sulgudesse ka ingliskeelse termini. See võiks kasuks tulla mõnele teemaga rohkem kursis olevale inimesele, kes soovi korral saab lisateabe otsimisel toetuda ingliskeelsele tõlkele.

Lähtetekst	Tõlge
(3) Algorithmic bias can compound discrimination	(3a) Algoritmiline kallutus (ingl k <i>algorithmic bias</i>) võib süvendada diskrimineerimist

Digital labour platforms

Väljendi *digital labour platforms* all peetakse silmas digitaalseid platvorme, mis pakuvad töötajatele võimalusi teha tööd igal pool, igal ajal ja võtta vastu just selliseid töid, mis neile sobivad (Karra 2021). Eestis on digitaalse tööplatvormi ja platvormitöö mõisted küllaltki uued ning see sõnapaar võib olla ka lugeja jaoks võõras. Kuna eesti keeles on üha populaarsemaks muutunud sõna „digitöö“ ning ka IATE seda vastet tunnistab (küll sõnapaari *digital work* vastena) (IATE *sub digital work*), siis tõlkisin ka ise alguses *digital labour platforms* julgelt

„digitöö platvormideks“. Hiljem teksti toimetades hakkas see tõlge aga ebakorrektsena tunduma ja ka tähendus ei olnud päris sama mis originaalil. Sobivamat vastet otsides leidsin, et artiklis „Aastaraamat: platvormitöö suurendab haavatust Eesti tööturul“ (Arenguseire Keskus 2022) on sellisele platvormile viidatud hoopis kui digitaalsele töövahendusplatvormile. Samas pakub näiteks IATE 2022. aasta seisuga *digital labour platform* vasteks „digitaalne tööplatvorm“ (*IATE sub digital labour platform*) ning Euroopa Ülemkogu ja Euroopa Liidu Nõukogu veebisaidil olevas 2022. aasta artiklis „Platvormitööd käsitlevad ELi normid“ on sellele viidatud samamoodi. Samuti on sotsiaalministeeriumi 2021. aasta uudises „Platvormitöös tuleb leida tasakaal ärimudeli ja töötajate sotsiaalsete tagatiste vahel“ (Soobik 2021) kasutatud digitaalse tööplatvormi mõistet. Kuna neid allikaid võib pidada küllaltki usaldusväärseks ja tõlget sobivaks, otsustasin ka enda töös seda kasutada.

Lähtetekst	Tõlge
(4) Digital labour platforms have given rise to an informal labour force, in developed and developing countries, creating new forms of insecurity in the world of work.	(4a) Digitaalsed tööplatvormid on tekitanud arenenud riikides ja arengumaades mitteametliku tööjõu ning toonud sellega töömaailma uut ebakindlust.

Cyberharm

Sellele ingliskeelses meediaruumis levinud terminile ei ole eestikeelset vastet lihtne leida. Tegelikult algas probleem juba sellega, et kui ingliskeelses algtekstis on sõna kokku kirjutatud, siis internet annab vasteid üldiselt kas lahtikirjutatuna *cyber harm* või sidekriipsuga *cyber-harm*. Sellest hoolimata ei paku eesti sõnastikud neist ühelegi versioonile sobivat tõlget. Sõna *cyberharm* all peetakse silmas kahju või tagajärge, mis tuleneb küberkuritegevusest ning mis võib avalduda kas internetis või reaalses elus (Cornish jt 2016). Leidsin, et tähendusest tulenevalt oleks selle termini kõige paremaks eestikeelseks vasteks „küberkahju“. Terminit „küberkahju“ võib eestikeelses kirjanduses leida vaid väga üksikutel juhtudel. Seda on mainitud näiteks ka Postimehe artiklites „Lang: hakakem küberkahju kokku arvutama“ (Raun 2009) ja „Eesti ettevõtted said märtsis 80 000 eurot küberkahju“ (Pau 2019). Samuti leiab seda terminit veel paaril korral kas raamatupidamis- ja õigusudisteveebi või äriühingu Inpro Insurance

Brokers kodulehe artiklis „Tarkvaraarendajate erialase kahjukindlustuse (PI) kindlustus“. Kõigis nimetatud artiklites on küberkahju all silmas peetud just rahalist kahju, kuid sihtteksti kontekstis hõlmab mõiste veel näiteks terroristlikku propagandat, vihakõnet ja autoriõiguste rikkumist. Kuna aga Sõnaveebi järgi on „kahju“ miski, mis tekitab häda või kahjustab olukorda, siis leidsin, et „küberkahju“ sobib sõna *cyberharm* vasteks hästi, sest see annab hästi edasi tähendust. Arvestades, kui palju praegu küberintsidentidega kaasnevatest kahjudest räägitakse, võiks see termin tulevikus ka enam levida.

Lähtetekst	Tõlge
(5) Cyberharm can be especially damaging for developing countries and regions.	(5a) Küberkahjud võivad tekitada eriti palju probleeme arengumaadele ja -piirkondadele.

Cyberinsecurity

Kui *cybersecurity* ehk eesti keeles „küberturvalisus“ on IT-valdkonnas ja sellest väljaspool väga levinud termin, siis *cyberinsecurity* nii tundud ei ole. *Cyberinsecurity* viitab sellistele küberohtudele ja katsumustele, millega me digitehnoloogiast sõltuvate inimestena silmitsi seisame (Maxcot 2022). Sõna teine pool *insecurity* on eesti keelde tõlgituna kas „ebakindlus“ või „kindlusetus“, kuid tõlkimisel tekitab probleeme eelkõige see, et nende kahe sõna kooslus ei ole eesti keeles veel oma ühtset vastet leidnud. Ka Google'i otsingumootor annab sellele terminile eesti keeles vasteid, mida on võimalik vaid ühe käe sõrmedel üles lugeda. ParaCrawli tekstikorpusest leiab ühe näite terminit *cyberinsecurity* sisaldavast lausest, kus see on eesti keelde tõlgitud kui „küberjulgeoleku puudumine“. Liis Kuusk on oma 2013. aasta bakalaureusetöös „Kübersõja ja -julgeoleku sõnavara semantiline analüüs“ andnud terminile vaste „küberebakindlus“ (2013: 46), mis ongi loogiliselt selle sõnasõnaline tähendus. Siis tekkis aga küsimus, kas õigem oleks kirjutada see sõna sidekriipsuga või ilma. Eesti õigekeelsuskäsiraamatu järgi võib selguse mõttes sidekriipsu kasutada ja kuna ka kirjanik Berk Vaher (Vaher 2003) ja keeleteadlane Krista Kerge (Kerge 2005) on seda sõna just sidekriipsuga kasutanud, siis otsustasin ka enda magistrیتöös selle tõlkida „küber-ebakindluseks“.

Lähtetekst	Tõlge
(6) Cyberattacks can generate substantial human and economic losses, especially in countries with high cyberinsecurity .	(6a) Küberrünnakud võivad tekitada märkimisväärset inim- ja majanduskahju, eriti riikides, kus küber-ebakindlus on suur.

Human security

Kuna *human security* on kogu raporti keskne teema, siis oli minu jaoks eriti oluline leida sellele kõige sobivam eestikeelne vaste. Lihtsalt öeldes tähistab sõnapaar *human security* inimeste turvalisust. Sõnapaari tõlkimine osutus suhteliselt keeruliseks just seetõttu, et ühte kindlat soovitus selle tõlkimiseks ei ole. Näiteks Arengukoostöö Ümarlaua dokumendis „Poliitikate sidusus arengukoostöös“ (Andrespok 2015) on inimeste julgeolekust rääkides kasutatud terminit „inimturvalisus“. IATE annab selle vasteks kas „inimeste turvalisus“ või „inimeste julgeolek“, kuid mõlemad valikud tundusid veidi kohmakad (IATE *sub human security*). Sõnaveeb on aga *human security* eelistatud vasteks märkinud sõna „inimjulgeolek“, mille all peetakse silmas elanike kaitsmist rahu edendamise ja kestliku arengu kindlustamisega (Sõnaveeb *sub* inimjulgeolek). Samuti käsitletakse Kaitseliidu projektis „Kõikehõlmava riigikaitse sõjaline doktriin“ (2013: 7) just „inimjulgeolekuga“ seotud teemasid. Nimetatud projektis on inimjulgeoleku tähenduseks öeldud „/.../ tagakiusamise, viletsuse ja hirmu puudumist, piisavat varustatust esmatarbekaupadega, nagu vesi ja toit, üldist keskkonnajulgeolekut ja kultuuriväärtuste kaitset.“ Majandus- ja Kommunikatsiooniministeriumi 2019–2022 perioodi küberjulgeoleku ja -turvalisuse valdkonna strategiadokumendis „Küberturvalisuse strateegia“ on mainitud, et eesti keeles ongi kasutusel kaks terminit – turvalisus ja julgeolek – ning inglise keeles sellist vahet ei tehta, vaid kõik on ühtlaselt *security* (2022: 41). Seega, kuna termineid „inimturvalisus/inimeste turvalisus“ ja „inimjulgeolek“ kasutatakse eestikeelses meediaruumis vaheldumisi, siis on ka magistritöös kasutatud mõlemat vastet.

Lähtetekst	Tõlge
(7) However, one of the most egregious yet widely tolerated violations of human	(7a) Üks kõige rängemaid, kuid siiski laialdaselt sallitavaid inimjulgeoleku

security is violence against women and children within their households and in the community.	rikkumisi on aga naiste- ja lastevastane vägivald nende enda kodudes ja kogukondades.
(8) From a human security perspective, it is important to support people's freedom to use and participate in social media, while protecting them from harm.	(8a) Inimeste turvalisuse vaatepunktist on oluline toetada nende vabadust kasutada sotsiaalmeediat ning samal ajal kaitsta neid kahjude eest.

Conflict landscape

Selle sõnapaari tõlkimine osutus keeruliseks just sellepärast, et sellele ei ole eesti keeles ühtegi konkreetset vastet. Esmalt tahtsin seda „konfliktimaastikuks“ tõlkida, sest igasugused sõnad järelliitega -maastiku (nt haridusmaastik, kultuurimaastik) on nii suulises kui kirjakeeles üsna levinud. Kuna aga ükski otsingumootor sõnale „konfliktimaastik“ ühtegi vastet ei pakkunud ja ka ametniku soovitusõnastik ei soovita seda kasutada, sest peab seda stampsõnaks, mis suure tõenäosusega muudab lause sisu ähmaseks, pidin maastiku kasutamise mõttest loobuma. Ka EKI keelekorraldaja Argo Mundi sõnul võib paljudel juhtudel võib sõna „maastik“ üldse ära jätta või kasutada selle asemel mõnda muud sõna (Mund 2005: 36-37). Otsustasin seega selles olukorras eelkõige mõtet tõlkida ja mitte jääda lootma konkreetse tõlkevaste leidmisele. Valisin Pymi tüpologia kohaselt teksti tiheduse muutmise kasuks ja viitasin sellele kui lihtsalt „konfliktidele“.

Lähtetekst	Tõlge
(9) Empowering people to act for peace is key in the current setting, with a conflict landscape that increasingly comprises protracted conflicts with a wide array of actors and in which consequences spill across national boundaries.	(9a) Inimeste võimestamine rahu nimel tegutsemiseks on praeguses olukorras esmatähtis, sest konfliktid hõlmavad üha enam pikaleveninud konflikte paljude erinevate osalejatega, kus tagajärjed kanduvad üle riigipiiride.

Empowering ja empowerment

Lähtetekstis esinevad mõlemad sõnad üsna mitu korda eelkõige raporti 4. peatükis, kus on juttu inimeste julgustamisest rahu nimel tegutsema. Nende sõnade tõlkimise põhiline keerukus seisnes selles, et neile pole eesti keeles sellist ühte kindlat vastet, mida erinevates kontekstides samamoodi kasutada saaks. Näiteks Sõnaveeb pakkus näidislause „**Empowering** workers to make improvements“ ja selle tõlge oli „töötajate **motiveerimine** parenduste tegemiseks“ (Sõnaveeb *sub empowering workers to make improvements*). Euroopa Komisjoni 2012. aasta dokumendis, mis käsitleb ettepanekut mitteformaalse ja informaalset õppe valideerimise kohta (Euroopa Komisjon 2012), on õppijate kaasamisest rääkides tõlgitud *empowering* kui „ergutamine“. Sõna *empowerment* vasteks pakub Sõnaveeb kas „võimestamine“, „võimustamine“ või „võimestumine“ (Sõnaveeb *sub empowerment*), mis kirjapildis näevad küllaltki sarnased välja, kuid mille tähendused on siiski küllaltki erinevad. Näiteks „võimestamine“ tähendab muusikateraapia seletava sõnastiku kohaselt protsessi, mille käigus suunatakse inimest kujundama oma hoiakuid ja käitumist nii, et elus toimuksid positiivsed muutused. „Võimustamine“ tähendus on poliitika ja valitsemise sõnastiku kohaselt isikute või organisatsioonide avalikku ellu kaasamise viis, millega luuakse juurdepääs neid puudutavate tegevuste mõjutamisele. „Võimestumine“ on rahvatervishoiu sõnastiku kohaselt üksikisiku või grupi suutlikkus korraldada, kontrollida ja juhtida oma elu puudutavaid tegevusi. Seega on erinevates kontekstides ja sõnastikes sõna *empowerment* üsna erinevalt tõlgitud ja selgitatud.

Samuti annab ametniku soovitusõnastik sõnale *empowerment* vaste „võimestamine“, kuid lisaks on pakutud näiteks „võimaluse andmine“ ja „võimaldamine“. Eestis tegutseb ka meeskondade koolitamisega tegelev ettevõtte Empowerment OÜ, kelle tunnuslause „**Empowering** tomorrow’s champions of change“ (Empowerment OÜ kodulehekülg) on eesti keelde tõlgitud kui „**Võimestame** homsete muutuste tšempione“. Kuna lähtetekstis on juttu just sellest, kuidas inimeste turvalisuse tagamiseks peaks andma inimestele rohkem sõna ja õigusi rahu nimel tegutseda, siis otsustasin tõlkides samuti üha populaarsust koguva sõna „võimestamine“ kasuks.

Lähtetekst	Tõlge
(10) Human security strategies based on the pursuit of protection, empowerment and	(10a) Inimjulgeoleku strateegiad, mis põhinevad kaitsel, võimestamisel ja

solidarity can complement current approaches of addressing violent conflict.	solidaarsusel, võivad praeguseid vägivallale suunatud lähenemisviise täiendada.
(11) People-centred conflict analysis puts people at the heart of conflict prevention and shifts attention towards empowering people to become change-agents for peace.	(11a) Inimkeskne konflikti analüüs asetab inimesed konfliktide ennetamise keskmesse ja suunab tähelepanu inimeste võimestamisele , et muuta muutuste elluviimine rahu nimel võimalikuks.

Multilateral

Sõnaga tekkis küsimus eelkõige selle kohta, kas tõlkimisel peaks eelistama oma- või võõrsõna. Sõna „multilateraalne“ on eestikeelsetes väljaannetes kohati üsna populaarne. Näiteks välisministeeriumi ELi väliskaubanduspoliitikat puudutavas artiklis on välja toodud kolme liiki suhteid: regionaalsed, kahepoolsed ja multilateraalsed. Ka Eesti Rahvusvahelise Arengukoostöö Keskuse kodulehel on koostööprojektidest rääkides kasutatud võõrsõna „multilateraalne“. Sõnaveeb tunnistab samuti seda võõrsõnana ning annab tähenduseks kas „mitme osapoolega“ või „mitmepoolne“. EuroVoc pakub „multilateraalse“ asemel eestipärast „mitmepoolset“ (EuroVoc *sub multilateral agreement*) ja ametniku soovitusõnastikus on soovitatud eelistada pigem omasõna, sest see on täpsem ja selgem. Seega otsustasin ka oma tõlketekstis kasutada võõrsõna asemel kodusemat varianti, mis lihtsustab lugeja jaoks tekstist arusaamist ega kohusta sõnaraamatu järele haarama.

Lähtetekst	Tõlge
(12) The current multilateral system, built in part to save future generations from the scourge of war, sees its institutions evolving to face new conflict threats.	(12a) Praegune mitmepoolne süsteem, mis on osaliselt üles ehitatud tulevaste põlvkondade päästmiseks sõja tagajärgedest, näeb vajadust arendada institutsioone uute konfliktiohtudega silmitsi seismiseks.

3.3 Stiiliprobleemid

3.3.1 Joonised, näited, ülaviited lähtetekstis

Magistritöö lähteteksti on illustreeritud arvukate jooniste ja näidetega. Sihtteksti on neist sisse jäetud kaks – üks neist on näide Eestist kui e-riigist ja teises näites on välja toodud näotuvastustehnoloogia murekohad. Leian, et need konkreetset näited täiendavad hästi algteksti ning aitavad sihtlugejal teksti arusaamisele kaasa. Otsustasin ülejäänud sihtteksti näited ja joonised välja jätta, sest esiteks oleks nende sissejätmine ületanud kõvasti tõlgitava teksti mahtu ja teiseks leidsin, et nende puudumine sihttekstis ei takista kuidagi teksti mõistmist ega vähenda selle kvaliteeti. Võib isegi öelda, et eestikeelsele sihtlugejale võiks nende olemasolu tekitada infoküllastust, sest näiteks mitmed väljajäetud näited ja joonised põhinesid Aafrika ja Lähis-Ida riikide näidetel, mis oleksid küll kasulikud silmaringi laiendamiseks, kuid ei anna sihtlugejale otseselt väga olulist teavet.

Välja on jäetud järgmised joonised, millest kaks esimest on 3. peatükist, ülejäänud 4. peatükist:

- (1) joonis, mis kujutab digitaalsete tööplatvormide kasvamist aastatel 1999–2020;
- (2) joonis, mis kujutab Covid-19 vaktsiini patentide koondumist vaid üksikute riikide vahel;
- (3) joonis, mis kujutab vägivaldsete konfliktide sagenemist inimarenguga paralleelselt;
- (4) näide, kus räägitakse keerukusteooria rollist sotsiaalökoloogiliste süsteemide tugevdamisel rahu tagamise eesmärgil;
- (5) näide, kus on välja toodud meeleavalduste sagenemine aastatel 2018–2020;
- (6) joonis, mis kujutab vägivaldsete konfliktide sagenemist aastatel 1989–2020;
- (7) näide, kus on välja toodud elanike arvu muutused konfliktist mõjutatud piirkondades;
- (8) joonis, mis kujutab sunniviisiliselt ümberasustatud inimeste arvu muutust aastate 2000–2020 võrdluses;
- (9) näide, mis sisaldab lühiülevaadet projektist „Everyday Peace Indicators“, mis uurib inimeste nägemusi rahust.

Samuti on magistritööst välja jäetud lähtetekstis sisalduvad umbkaudu 250 ülaviidet, sest nendega oleks magistritöö maht oluliselt suurenenud.

3.3.2 des-vorm

Üks põhilisi vigasid, mis esialgse tõlkevariandi toimetamise ajal ilmnes, oli liigne -des vormi kasutamine. Tõlkimise ajal oli keelekasutus küll tähelepanu all, et tõlge ei tuleks liiga kantseliitlik ega robotlik, kuid hiljem tuli siiski paljusid kohti üle toimetada. Põhiline probleem, mis -des vormi kasutamisel tekkis oli see, et lauses ei saanud enam aru, kes täpselt tegija on. Keelenõunik Helika Mäekivi on öelnud, et des-vormi kasutamine lauses eeldab enamasti põhilausega ajaliselt lähedase tegevuse rõhutamist ja tegutseja olemasolu (Mäekivi 2019). Kuid kui need puuduvad, tuleks *des*-vormi pigem vältida ja eelistada tavapärasemat ja lihtsamat tõlkeviisi.

Lähtetekst	Algne tõlge	Lõplik tõlge
(13) Furthermore, a substantial portion of official development assistance is needed to alleviate immediate humanitarian crises, as seen during the ongoing pandemic, leaving less room for conflict resolution or transformation of underlying conflict drivers.	(13a) Lisaks on vaja märkimisväärset osa ametlikust arenguabist humanitaarkriiside leevendamiseks, mida võis näha hiljutise pandeemia ajal, jättes vähem ruumi konfliktide lahendamiseks.	(13b) Lisaks on vaja märkimisväärset osa ametlikust arenguabist humanitaarkriiside leevendamiseks, mida võis näha hiljutise pandeemia ajal, mil jätkus vähem ruumi konfliktide lahendamiseks.
(14) But fear of violence also restricts people's use of public spaces, limiting their agency and full participation in society.	(14a) Kuid hirm vägivalla ees piirab ka inimeste avaliku ruumi kasutamist, piirates nende tegutsemisvõimet ja osalemist ühiskonnas.	(14b) Kuid hirm vägivalla ees piirab ka inimeste avaliku ruumi kasutamist ning vähendab seeläbi nende tegutsemisvõimet ja osalemist ühiskonnas.

Arusaadavalt on raske enda tekstis esinevaid stiilivigasid alati märgata ning seetõttu tuli tõlkimise ja toimetamise vahel pikema vahe jätmise kindlasti kasuks, et värskema pilguga rumalad eksimused tekstis ära parandada.

3.4 Asutuste nimede tõlkimine

Lähtetekstis on viidatud mitmele üldtuntud organisatsioonidele ja ühendustele, mille tõlkimine eesti keelde ei valmistanud mingit muret (nt *World Trade Organization*, WTO – Maailma Kaubandusorganisatsioon; *UN Security Council* – ÜRO Julgeolekunõukogu). Samas mainiti ka selliseid asutusi, millest sihtlugeja pole suure tõenäosusega kuulnud ja mida ära ei tunneks. Järgnevalt toon mõningad näited, kuidas on lahendatud nende tõlkimine või tõlkimata jätmise.

US Occupational Safety and Health Administration

US Occupational Safety and Health Administration (US OSHA) on asutus, mis tegeleb Ameerika Ühendriikides tööohutust ja tervishoidu puudutavate küsimustega nii avalikus kui ka erasektoris. Asutuse nime tõlkimine osutus veidi keeruliseks seetõttu, et eestikeelses kirjanduses on sellest asutusest küll räägitud ja seda on ka eesti keelde tõlgitud, aga allikates on tõlked kohati erinevad. Näiteks on patendiameti avaldatud patendikirjelduses viidatud sellele asutusele kui „Kutsealane Ohutuse ja Tervise Administratsioon“ (Patendiamet 1994: 4). Kuna allikas on peaaegu 30 aastat vana ja mujal ei ole sellist nime kasutusele võetud, siis ei pidanud ma seda kuigi usaldusväärseks. Euroopa Tööohutuse ja Tervishoiu Ameti kodulehel, nagu ka nimetus ütleb, on ingliskeelne *administration* tõlgitud sõnaga „amet“. Euroopa Liidu Teatajas avaldatud Euroopa Parlamendi 2021. aasta otsuses 2019. aasta raamatupidamiskontode sulgemise kohta on välja toodud, et sarnaseid ülesandeid täitev Euroopa asutus oli kuni 2019. aasta 20. veebruarini Euroopa Tööohutuse ja Tervishoiu Agentuur, kuid siis sai sellest Euroopa Tööohutuse ja Tervishoiu Amet (ELT 2021). Kuna lühend OSHA on Euroopas küllaltki hästi tuntud ja selline võte, kus organisatsiooni nimi on küll ära tõlgitud, kuid selle järelle on veel võõrkeelse nime üldtuntud lühend järelle pandud (nt NATO), on üsna levinud, siis lisisin asutuse tõlke järelle täpsustava ingliskeelse lühendi „US OSHA“.

Lähtetekst	Tõlge
(15) According to the US Occupational Safety and Health Administration , Amazon warehouse workers have suffered a disproportionate number of workplace injuries in recent years, a trend attributed to the pressures that algorithms impose.	(15a) USA Tööohutuse ja Töötervishoiu Ameti (US OSHA) andmetel on Amazoni laotöötajad viimastel aastatel kannatanud ülemääraselt palju töövigastuste all, mis on tingitud algoritmide tekitatud survest.

Mana Data Foundation ja UN Women

Algtekstis ei ole mainitud, milliste organisatsioonidega Mana Data Foundation ja UN Women näol tegemist on ning see muutis tekstist arusaamise natuke keeruliseks. Internetist lisateavet otsides selgus, et esimene on andmeõiguse ja nende kaitsmisega tegelev sihtasutus. Eesti Alaline Esindus ÜRO Juures on oma kodulehel organisatsiooni UN Women kohta kasutanud nimetust ÜRO Soolise Võrdõiguslikkuse ja Naiste Õiguste Edendamise Amet. Eesti Naistoimetajate kodulehel avaldatud artiklis „ÜRO: Pandeemia ajal teevad naised lõviosa majapidamistööst“ on UN Women jäetud tõlkimata ja pole ka täpsustatud, millega täpselt tegemist on (Naistoimetajad 2020). Euroopa Komisjoni 2010. aasta teatises, mis käsitleb naiste ja meeste võrdõiguslikkuse strateegiat, on UN Women tõlgitud kui ÜRO Naised (Euroopa Komisjon 2010). Kuna ka paljudes teistes internetiallikates on asutusele viidanud kui ÜRO Soolise Võrdõiguslikkuse ja Naiste Õiguste Edendamise Amet, siis jätsin selle ka enda tõlkesse. Pikk variant on ka selgem ja annab paremini edasi tähendust ning seda, mis võib organisatsiooni funktsioon olla. Sulgudesse on lisatud ka originaalnimetus, sest eestikeelne nimetus ei ole väga levinud.

Kuna ilma taustateadmisteta oleks lugejal raske arvata, millega organisatsioon Mana Data Foundation tegeleb, siis pidasin oluliseks Pymi tõlkelahenduste tüpologia järgi sihtteksti tihedust muuta ja lisada sellele täiendavalt juurde „andmeõigusega tegelev sihtasutus“.

Lähtetekst	Tõlge
(16) For instance, the Mana Data Foundation and UN Women found	(16a) Näiteks leidsid andmeõigusega tegelev sihtasutus Mana Data Foundation

systematic prejudices against women in many programmes in China.	ja ÜRO Soolise Võrdõiguslikkuse ja Naiste Õiguste Edendamise Amet (UN Women) paljudes Hiina programmides süstemaatilisi eelarvamusi naiste suhtes
--	---

Union of Shop, Distributive and Allied Workers

Lähtetekstis ei ole seda asutust lähemalt tutvustatud ja nimetus ei ole suure tõenäosusega ka sihtlugejale tuttav, seega oli vaja otsustada, kuidas seda selgemalt tõlkida. Eestikeelsetes väljaannetes ei ole asutust ega selle tegevust väga palju kajastatud, kuid Postimehe artiklis „Briti ametiühingud pöörduvad Corbyni vastu“ (Siniloo 2016) on siiski asutuse nimi läbi käinud. Seal on öeldud, et USDAW on ametiühing „mis koondab peamiselt kaubanduses, aga ka toitlustuses, keemia- ja ravimitööstuses töötavaid inimesi.“ Pidasin tõlketekstis oluliseks seda võõra nimega ühingu lisainformatsiooniga sisse juhatada ning taaskord Pymi järgi teksti tihedust muuta. Tänu sellele peaks ka sihtlugeja jaoks teksti mõistmine lihtsamaks ja arusaadavamaks muutuma.

Lähtetekst	Tõlge
(17) In a survey of Union of Shop, Distributive and Allied Workers members, only 8 percent of respondents were either “moderately confident” or “extremely confident” that they understood how performance-related data were used by their employer, while 67 percent were “not at all confident.”	(17a) Ühe suurima Suurbritannia ametiühingu Union of Shop, Distributive and Allied Workers liikmete seas läbi viidud uuringus oli vaid 8 protsenti vastanutest „mõõdukalt kindel“ või „väga kindel“, et nad mõistavad, kuidas tööandja tulemustega seotud andmeid kasutab ning 67 protsenti ei olnud „üldse kindel“.

3.5 Analüüsi järeldused

Magistritöö valitud peatükkide tõlkimine pakkus isemoodi katsumusi, kuid kokkuvõttes võib öelda, et tõlkeprotsess oli sujuv ja tõlkimine kulges üldiselt ilma suuremate probleemideta.

Kõige keerulisemaks osutus just oskuskeelee terminite tõlkimine ja eriti nende, mis kuuluvad kübervaldkonda. Ette tulnud tõlkeprobleemide lahendamisel oli palju abi mitmetest terminibaasidest (nt IATE) ja kübervaldkonnaga seotud terminite tõlkimisel sain abi näiteks andmekaitse ja infoturbe leksikonist AKIT.

Analüüsi käigus sain vastused ka püstitatud uurimisküsimustele. Nagu öeldud, tekkis kõige enam probleeme just kübervaldkonna terminite tõlkimisega. Arvestades, et Eestit peetakse edukaks digiriigiks, kus asub näiteks ka NATO küberkaitsekoostöö keskus, võiks arvata, et kübervaldkonnaga seotud terminoloogia on eesti keeles ühtlustunud. Tegelikult selgus töö käigus, et igale terminile vaste leidmine ei olegi nii lihtne, sest erinevates eestikeelsetes allikates kasutatakse eri vasteid. Näiteks AKIT pakub sõnale *cyberattack* vasteks „küberrünne“, kuid ÕS ja Sõnaveeb annavad vasteks hoopis „küberrünnak“. Samuti leiab RIA kodulehelt rohkem vasteid just sõnale „küberrünnak“. Seega võib sellest järeldada, et kuigi mõlemad vasted on korrektsed, paistavad erialaspetsialistid eelistama üht ja tavalugejad teist terminit. Kuna magistritöö eesmärk oli eelkõige tavalugejale mugavat ja selget teksti pakkuda, siis otsustasingi sihtteksti jätta levinuma vaste „küberrünnak“.

Keeruliseks osutus ka näiteks sõna *cyberinsecurity* tõlkimine, sest sõnaraamatutes ja terminibaasides ei ole sellele ühtegi ametlikku vastet, kuid mis peaks eelduste kohaselt eestikeelses kübervaldkonna terminoloogias siiski olemas olema. Eestikeelsete terminite ühtlustamatus ja vastete kohatine puudumine tekitab seega tõlkijale lisaprobleeme ning hägustab tavalugejal tekstist arusaamist, sest puudub kindel väljakujunenud oskussõnavara.

Lähtetekstis esines ka küllaltki mitmeid selliseid sõnu, mille vastet on eesti keeles võimalik edasi anda nii oma- kui ka võõrsõnana. Üldiselt lähtusin teose „Sissejuhatus tekstiõpetusse“ autori keeleteadlase Reet Kasiku ütlusest (2007: 46), et omasõnad on lugejale üldjuhul mõistetavamad kui võõrsõnad ja seega ei ole mingit põhjust eelistada ebavajalikke võõrsõnu, kui neil on olemas hästi tuntud ja täpsed eestikeelsed vasted. Näiteks sõna *hashtag* tõlkimisel otsustasin kasutada omasõna „teemaviide“, sest võõrsõna eelistamiseks ei ole mingit alust, kuna on olemas korralik ja selge omakeelne vaste. Samuti eelistasin sõna *multilateral* tõlkimisel võõrsõna „multilateraalne“ asemel omasõna „mitmepoolne“. Seega selgus, et võõrsõna peaks kasutama üldiselt vaid sellistel juhtudel, kui puudub hea ja arusaadav omakeelne vaste ning muudes olukordades peaks neid siiski vältima.

Selliste asutuste nimede tõlkimisel, mis võivad sihtlugejale võõrad olla, oli suur abi Anthony Pymi tõlkelahenduste tüpoloogiale toetumisest. Kasutasin asutuste nimede tõlkimisel

Pymi tüpologia järgi teksti tiheduse muutmist ehk pidasin mõnes kohas oluliseks teksti mõistetavuse säilitamiseks lisada nimedele täiendavalt juurde, millega asutus tegeleb.

Kahtlemata oleks võimalik mõnda kohta sihttekstis veelgi ladusamaks ja stiilipuhtamaks lihvida, kuid suures pildis jäin oma tõlgitud tekstiga rahule. Leian, et kõige olulisem oli tõlkeprotsessi käigus silmas pidada tõlke eesmärki. Usun, et eesmärk pakkuda sihtlugejatele arusaadavat ja sujuvat lugemist sai täidetud ning ehk pakub tekstis esitatud teave ka täiendavat mõtteainet.

Kokkuvõte

Magistritöö raames tõlgiti ÜRO Arenguprogrammi 2022. aasta eriraporti „New threats to human security in the Anthropocene. Demanding greater solidarity“ kaks peatükki: „Digital technology’s threats to human security“ ja „Unearthing the human dimension of violent conflict“. Eesmärk oli kõnealuse raporti peatükid võimalikult selgelt tõlkida, et sihtlugejal oleks teksti mugav ja ladus lugeda. Samuti oli soov tutvustada lugejatele praeguse aja suurimaid ohte inimsurvalisusele.

Magistritöö on jaotatud kolmeks peatükiks. Esimesest peatükist leiab sihtteksti, teises peatükis on antud ülevaade teoreetilisest raamistikust ja kolmandas osas on esitatud tõlke analüüs.

Teoreetilise raamistiku peatükis on antud ülevaade lähtetekstist, tõlketeoreetilisest alusest ja tõlkemeetodist. Katharina Reissi tüpoloogiale põhinedes määratleti teksti liik, mis liigitati informatiivsete tekstide hulka, kus pearõhk on sisul. Selle põhjal sai järeldada, et tõlkes on kõige olulisem informatsiooni võimalikult täpne kuid arusaadav edastamine. Vermeeri *skopos*-teooriale tuginedes sai selgeks, et kõige olulisem on tõlkides silmas pidada just sihtlugejat ja tema vajadusi. Tõlkimisel on eelkõige lähtunud Newmarki kommunikatiivsest tõlkemeetodist, sest kuigi sellise informatiivse tekstitüübi puhul on oluline võimalikult täpselt lähteteksti tõlkida, et informatsiooni poleks võimalik valesti tõlgendada, on siiski oluline, et informatsioon oleks sihtkeele kultuuris üheselt mõistetav. Tõlkelahenduste leidmisel on vastavalt vajadusele toetunud Pymi tõlkelahenduste tüpoloogiale, kus kõige enam tuli kasutada just teksti tiheduse muutmist.

Magistritöö viimane osa on tõlke analüüs, kus on kirjeldatud tõlkeprotsessi, välja toodud terminoloogiaga seotud probleemid, stiiliprobleemid ning asutuste nimede tõlkimisega seotud probleemid. Põhiliseks probleemiks osutus oskuskeele (eriti kübervaldkonna) terminite tõlkimine, sest eestikeelsete vastete leidmine oli küllaltki keeruline.

Kokkuvõttes oli ÜRO arenguprogrammi raporti tõlkimine alustavale tõlkijale väga kasulik ja selle kaudu õpiti palju nii teema kui ka kõige selle kohta, mis puutub tõlkimisse. Usutavasti pakub tõlgitud tekst kasulikku ja selget teavet inimsurvalisuse kohta tänapäeva reaalses ja digitaalses elus.

Kasutatud kirjandus

Esmane allikas:

ÜRO Arenguprogramm 2022. *New threats to human security in the Anthropocene. Demanding greater solidarity*. New York: United Nations Development Programme. Kättesaadav: <https://hs.hdr.undp.org/pdf/srhs2022.pdf>. (20.04.2023).

Teised allikad:

Ametniku soovitusõnastik 2014. Kättesaadav: <https://www.eki.ee/dict/ametnik/> (22.04.2023)

Andmekaitse ja infoturbe leksikon (AKIT) 2011. Kättesaadav: <https://akit.cyber.ee/> (22.04.2023).

Andrespok, Evelin 2015. *Poliitikate sidusus arengukoostöös. Ülevaade peamistest valdkondadest*. Arengukoostöö Ümarlaud. Kättesaadav: <https://www.terveilm.ee/leht/wp-content/uploads/2017/08/Poliitikate-sidusus-arengukoostooos.pdf> (28.04.2023).

Arenguseire Keskus 2022. Aastaraamat: platvormitöö suurendab haavatust Eesti tööturul. Kättesaadav: <https://arenguseire.ee/uudised/aastaraamat-platvormitoo-suurendab-haavatavust-eesi-tooturul/> (20.04.2023).

Chesterman, Andrew 2017. *Reflections on Translation Theory. Selected papers 1993-2014*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Cornish, Paul N.; Ignatuschtschenko, Eva; Roberts, Taylor 2016. Cyber Harm: Concepts, Taxonomy and Measurement. SSRN Electronic Journal. Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/315459761_Cyber_Harm_Concepts_Taxonomy_and_Measurement. (22.04.2023).

Curator kodulehekülj 2023. *How to Execute on a Hashtag Campaign in 5 Easy Steps*. Kättesaadav: <https://curator.io/blog/hashtag-campaign>. (11.05.2023).

Eesti Rahvusvahelise Arengukoostöö Keskus 2021. Eesti arengukoostöö. Kättesaadav: <https://estdev.ee/eestiarengukoostoo/> (11.05.2023).

Eesti õigekeelsussõnaraamat (ÕS) 2018. Kättesaadav: <https://www.eki.ee/dict/qs/> (22.04.2023)

Empowerment OÜ kodulehekülj 2014. Kättesaadav: <https://empowerment.ee/> (11.05.2023).

Euroopa Komisjon 2010. Naiste ja meeste võrdõiguslikkuse strateegia 2010–2015. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0491:FIN:ET:PDF> (11.05.2023).

Euroopa Komisjon 2012. Ettepanek: NÕUKOGU SOOVITUS mitteformaalse ja informaalsete õppe valideerimise kohta. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52012PC0485> (28.04.2023).

Euroopa Liidu Teataja 2021. EUROOPA PARLAMENDI OTSUS (EL, EURATOM) 2021/1578, 28. aprill 2021, Euroopa Tööohutuse ja Töetervishoiu Ameti (EU-OSHA) (kuni 20. veebruarini 2019 Euroopa Tööohutuse ja Töetervishoiu Agentuur) 2019. aasta raamatupidamiskontode sulgemise kohta. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021B1578> (11.05.2023).

Euroopa Liidu terminoloogia andmebaas IATE 2018. Kättesaadav: <https://iate.europa.eu/home> (22.04.2023).

Euroopa Liidu Vocabularies sõnastik (EuroVoc) 2021. Kättesaadav: <https://op.europa.eu/et/web/eu-vocabularies/> (22.04.2023).

Euroopa Ülemkogu ja Euroopa Liidu Nõukogu kodulehekülj 2022. Platvormitööd käsitlevad ELi normid. Kättesaadav: <https://www.consilium.europa.eu/et/policies/platform-work-eu/> (28.04.2023).

Florida State University Libraries kodulehekülj 2021. *Algorithm bias*. Kättesaadav: <https://guides.lib.fsu.edu/algorithm>. (11.05.2023).

Hellerma, Juhan 2021. *Geoloog: märgid näitavad, et alanud on uus geoloogiline ajajärk*. ERR Novaator. Kättesaadav: <https://novaator.err.ee/1608205429/geoloog-margid-naitavad-et-alanud-on-uus-geoloogiline-ajajark>. (28.04.2023).

Inpro Insurance Brokers kodulehekülj 2022. Tarkvaraarendajate erialase kahjukindlustuse (PI) kindlustus. Kättesaadav: <https://www.inpro.ee/post/tarkvaraarendajate-erialane-pi-kindlustus-1> (28.04.2023).

Kaitseliit 2013. Kõikehõlmava riigikaitse sõjaline doktriin. Tallinn. Kättesaadav: [https://www.kaitseliit.ee/files/kaitseliit/img/files/Koikeholmava_riigikaitse_sojaline_doktriin\(1\).pdf](https://www.kaitseliit.ee/files/kaitseliit/img/files/Koikeholmava_riigikaitse_sojaline_doktriin(1).pdf). (22.04.2023).

Karra, Sahitya 2021. *Digital labour platforms and skill development*. National Skills Network. Kättesaadav: <https://www.nationalskillsnetwork.in/digital-labour-platforms-and-skill-development/>. (11.05.2023).

Karu, Lisa-Batricia 2022. Algoritmiline kirjaoskus Tartu Ülikooli 2. aasta informaatika ning ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekavade üliõpilaste näitel. Tartu.

Kasik, Reet 2007. *Sissejuhatus tekstiõpetusse*. Tartu.

Kerge, Krista 2005. *Viga ja loovus tekstis. Sõnaloomes ja loov sõnakasutus ajakirjanduslikus essees*. Tekstid ja taustad IV. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Klemm, Jürgen 2021. Kaitsepolitsei aastaraamat 2020/2021. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda. Kättesaadav: https://kapo.ee/sites/default/files/content_page_attachments/Aastaraamat-2020-2021.pdf. (2.05.2023).

Kuusk, Liis 2013. *Kübersõja ja -julgeoleku sõnavara semantiline analüüs*. Tartu.

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium 2022. *Küberturvalisuse strateegia 2019-2022*. Tallinn.

Maxcot, Gracefield 2022. How cyber insecurity affects individuals, organisations. Financial Street. Kättesaadav: <https://financialstreet.ng/how-cyber-insecurity-affects-individuals-organi/>. (11.05.2023).

Mund, Argo 2005. Sissevaateid kujundiilma. *Oma Keel* 1/2015, 36–37.

Mäekivi, Helika 2019. Kas midagi saab teha, tehes midagi? Päevakera tekstibüroo kodulehekülg. Kättesaadav: <https://www.paevakera.ee/blogi/kas-midagi-saab-teha-tehes-midagi>. (16.05.2023).

Naistoimetajad 2020. ÜRO: Pandeemia ajal teevad naised lõviosa majapidamistöödest. Eesti Naistoimetajate kodulehekülg. Kättesaadav: <https://naistoimetajad.ee/uro-pandeemia-ajal-teevad-naised-loviosa-majapidamistoodest/> (11.05.2023).

Newmark, Peter 1988. *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall.

Nord, Christiane 2006. *Translating as a Purposeful Activity: A Prospective Approach*. TEFLIN Journal Vol. 17 No. 2: 131–143.

Patendiamet 1994. Patendikirjeldus. Kättesaadav: <https://www1.epa.ee/patent/kirjeldus/03119.pdf> (11.05.2023).

Pau, Aivar 2019. Eesti ettevõtted said märtsis 80 000 eurot küberkahju. *Postimees*. Kättesaadav: <https://tehnika.postimees.ee/6570811/eesti-ettevotted-said-martsis-80-000-eurot-kuberkahju> (28.04.2023).

Põldaru, Kadri 2009. *Infosõda – Eesti ekspertide visioon ja kogemus*. Tartu.

Pym, Anthony 2018. *A typology of translation solutions*. Journal of Specialised Translation, 30: 41-65.

Raun, Alo 2009. Lang: hakakem küberkahju kokku arvutama. *Postimees*. Kättesaadav: <https://www.postimees.ee/117766/lang-hakakem-kuberkahju-kokku-arvutama> (28.04.2023).

Reiss, Katharina 1981. *Type, Kind and Individuality of Text: Decision Making in Translation*. Poetics Today Vol. 2 No. 4: 121–131.

Reiss, Katharina; Vermeer, Hans J. 2014. *Towards a General Theory of Translational Action: Skopos Theory Explained*. New York: Routledge.

Riigi Infosüsteemi Amet (RIA) 2011. Kättesaadav: <https://www.ria.ee/> (22.04.2023).

Saluäär, Hille 2007. *Mis on tõlkepõhine tekstianalüüs ja mis kasu on sellest eesti õigustõlkijal?* Õiguskeel. Kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/hille_saluaar_mis_on_tolkepohine_tekstianaluus_ja_mis_kasu_on_sellest_eesti_oigustolkijal.pdf (25.10.2022).

Siniloo, Gert 2016. Briti ametiühingud pöörduvad Corbyni vastu. *Postimees*. Kättesaadav: <https://majandus.postimees.ee/3761879/briti-ametiuhingud-poorduvad-corbyni-vastu> (15.04.2023).

Soobik, Riina 2021. Platvormitöös tuleb leida tasakaal ärimudeli ja töötajate sotsiaalsete tagatiste vahel. Sotsiaalministeeriumi kodulehekülg. Kättesaadav: <https://www.sm.ee/uudised/platvormitoos-tuleb-leida-tasakaal-arimudeli-ja-tootajate-sotsiaalsete-tagatiste-vahel> (15.04.2023).

Sõnaveeb 2020. Kättesaadav: <https://sonaveeb.ee/> (22.04.2023).

United Nations Development Programme 1994. Human Development Report. Oxford: Oxford University Press. Kättesaadav: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1994encompletenostatpdf.pdf> (28.04.2023).

Vaher, Berk 2003. Küberruumist, kontrollist, kontrakultuurist. Vaibuvate tõmblustega. *Sirp nr 25* (2970). Kättesaadav: <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=is&oid=sirp20030620&type=staticpdf> (20.04.2023).

Vermeer, Hans J. 2000. *Skopos and Commission in Translational Action – The Translation Studies Reader*. Venuti, L. (ed.). London, New York: Routledge. 221-232.

ÜRO arenguprogrammi kodulehekül 2022. Kättesaadav: <https://www.undp.org/about-us> (25.10.2022).

Summary

University of Tartu

Institute of Foreign Languages and Cultures

Grete Maria Vaarmann

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Arenguprogrammi 2022. aasta eriraporti „New threats to human security in the Anthropocene. Demanding greater solidarity” valitud peatükkide tõlge ja tõlke analüüs

Translation and translation analysis of selected chapters from the United Nations Development Programme Special Report 2022 “New threats to human security in the Anthropocene. Demanding greater solidarity”

Master’s thesis

2023

The aim of this master’s thesis was to translate selected chapters from the United Nations Development Programme Special Report 2022 “New threats to human security in the Anthropocene. Demanding greater solidarity” and to analyse translation problems. The two selected chapters address human security threats in both digital and real life contexts. As human security and the issues surrounding it have become particularly topical in recent years, the author felt that information on the subject should also be translated into Estonian, so that local readers would have access to up-to-date information in their mother tongue. The readership was considered to be the general public.

The master’s thesis is divided into three main chapters. The first chapter contains the translated text. The second chapter introduces the theoretical and methodological background. These include an overview of the skopos theory by Vermeer, Newmark’s translation methods and typology of translation solutions by Pym.

The third chapter focuses on the analysis of translation and covers the most salient issues that surfaced during the translation process. Those included some terminological questions,

questions about translating foreign organisations' names and some stylistic concerns. The thought process of the translation and editing process was explained and illustrated with examples from the text.

In conclusion, the aim of the master's thesis, which was to translate the source text as accurately and clearly as possible while keeping the target readers in mind, was fulfilled. All the selected approaches and solutions turned out to be suitable for the given translation task and helped to achieve a solid target text.

Lõputöö autori kinnitus

Olen lõputöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikatest pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Grete Maria Vaarmann

17.05.2023

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Grete Maria Vaarmann

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Arenguprogrammi 2022. aasta eriraporti „New threats to human security in the Anthropocene. Demanding greater solidarity” valitud peatükkide tõlge ja tõlke analüüs“, mille juhendaja on Piret Rääbus,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Grete Maria Vaarmann

17.05.2023